

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Bakalářská práce

Proměny postavení nakladatelského subjektu v letech 1949-1969:

Nakladatelství Vyšehrad

Changes in the Status of the Publishing Entity in 1949-1969:

Publishing house Vyšehrad

Tereza Poláčková

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Šmejkalová, CSc.

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Jiřině Šmejkalové, CSc. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a při zpracování této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem nakladatelství Vyšehrad, nejstaršího dosud působícího nakladatelství v českých zemích. Záměrem práce bylo analyzovat proměny tohoto nakladatelství v letech 1949-1969 a na jeho příkladu zkoumat, jakým způsobem se v daném období měnilo publikování duchovní literatury. První část práce poskytuje obecný pohled na vývoj knižního trhu v Československu a situaci katolické církve a literatury před a po nástupu komunistického režimu. Druhá část analyzuje vliv politických a kulturních změn na nakladatelství Vyšehrad a jeho bibliografii.

Klíčová slova

nakladatelství, nakladatelství Vyšehrad, Nakladatelství Lidová demokracie, křesťansky orientovaná literatura, cenzura

Počet znaků: 83 182 Počet normostran: 46

Abstract

This bachelor thesis is focused on the Vyšehrad publishing house, the oldest still-operating publishing house in the Czechia. The aim of this thesis was to analyze the transformation of the publishing house from 1949 to 1969 and, through its example, examine how the publishing of spiritual literature changed during this period. The first part of the thesis provides a general overview of the development of the book market in Czechoslovakia and the situation of the Catholic Church and literature before and after the onset of the communist regime. The second part is focused on analyzing the impact of political and cultural changes on the Vyšehrad publishing house and its bibliography.

Keywords

publisher, publishing house Vyšehrad, People's Democracy Publishing House, Christian-oriented literature, censorship

Obsah

1	Úvod	7
2	Historický kontext Československa (1949-1969)	9
2.1	Vývoj knižního trhu v Československu letech 1949-1969	10
2.2	Katolická knižní kultura před nástupem komunismu	16
2.3	Pronásledování katolické církve a jeho dopad na katolickou literaturu	19
3	Nakladatelství Vyšehrad: Bohumil Stašek a historie před rokem 1949	22
3.1	Msgre. Bohumil Stašek	22
3.2	Začátky nakladatelství Vyšehrad.....	24
4	Nakladatelství Vyšehrad za komunistické vlády (1949-1969)	28
4.1	Vyšehrad po únorovém převratu	28
4.2	Změny po roce 1953	33
4.3	Pokus o obnovu a rok 1969	39
5	Závěr	45
6	Literatura	47

1 Úvod

Dějiny knižního trhu v Československu byly plné změn, politických zásahů a kulturních proměn. Od přísné cenzury a znárodnování let padesátých přes uvolnění let šedesátých až po následnou normalizaci v letech sedmdesátých byla knižní produkce a distribuce neustále formována a přetvářena mocenskými a ideologickými zápasy. Tato bakalářská práce zkoumá klíčové etapy vývoje československého knižního trhu v letech 1949 až 1969 na příkladu nakladatelství Vyšehrad. Literatura se v tomto období stala nejen prostředkem kulturního vyjádření, ale také nástrojem politického boje a ideologické kontroly. Práce se obzvláště zaměřuje na změny v produkci duchovní literatury v důsledku nástupu komunistického režimu.

Cílem bakalářské práce je analyzovat, jak se nakladatelství adaptovalo na změny politického klimatu, jak byla jeho činnost ovlivněna cenzurou a politickými procesy a jak se dokázalo znovu etablovat v období uvolnění během pražského jara.

Práce nabízí pohled na to, jak literatura a vydavatelská činnost dokázaly přežít a přizpůsobit se v prostředí často nepříznivém pro svobodný kulturní projev. Vychází z analýzy bibliografie nakladatelství, legislativních změn, konkrétních osudů nakladatelství a jeho pracovníků a poskytuje komplexní obraz o vývoji knižního trhu a nakladatelství Vyšehrad v Československu mezi roky 1948 až 1969. Vzhledem k povaze tématu bakalářská práce čerpala převážně z tuzemských sekundárních a primárních zdrojů.

Situace Vyšehradu byla specifickým případem širšího trendu, který postihl celý československý knižní trh. Ten byl po roce 1949 silně ovlivněn komunistickou ideologií, která vedla k centralizaci a státní kontrole vydavatelské činnosti. Tento trend zasáhl všechna nakladatelství a ta následně musela čelit přísným cenzurním zásahům a administrativním omezením, což vedlo k výraznému omezení svobody tisku a publikační činnosti.

Nakladatelství Vyšehrad tak slouží jako případová studie, která ilustruje, jak politické změny a ideologické cíle komunistického režimu formovaly nejen knižní trh jako celek, ale také jakým způsobem byly náboženské a ideologické instituce cíleně potlačovány a kontrolovány.

Metodologie této práce se opírá o kritickou rešerši sekundárních zdrojů z oblasti dějin knihy, literární historie a kulturních dějin totalitních režimů v Československu. Jako stěžejní podklady pro tuto analýzu byly použity práce autorů jako Michal Příbáň, Martin Putna a Jan Rychlík, které poskytují klíčové poznatky o fungování kulturních institucí na našem území.

S ohledem na povahu zkoumaného tématu byla použita kombinace přímých metod historického výzkumu, jakožto podrobné analýzy textů příslušných zákonů, které zásadně ovlivnily knižní trh, a analýzy soudobé mediální reprezentace, jakou představovalo například periodikum Lidová demokracie. Tento metodologický postup poskytl komplexní porozumění, jak byly nakladatelské subjekty ovlivněny politickými a ideologickými změnami ve sledovaném období.

Z důvodu nedostupnosti, nízké kvality dochovaných záznamů a nepřístupnosti některých dokumentů pro veřejnost, nebyly v této práci využity archivní zdroje. Tato skutečnost byla potvrzena korespondencí s Ústavem pro českou literaturu, Archivem hlavního města Prahy a Archivem bezpečnostních složek, stejně jako komunikací s doktorem Michalem Přibáněm.

2 Historický kontext Československa (1949-1969)

Po druhé světové válce se Československo vymanilo ze stínu nacistické okupace a sovětská Rudá armáda sehrála klíčovou roli při jeho osvobození. Válečná zkušenost spolu s vlivem Sovětského svazu připravila půdu pro poválečnou politickou dráhu země. V bezprostředně poválečném období se vlády ujala koaliční vláda složená z několika politických stran včetně té komunistické. Toto uspořádání zaseto zárodek politického napětí, neboť vliv komunistické strany začal narůstat a postupně připravil půdu pro boj o moc s ostatními nekomunistickými frakcemi. Klíčové parlamentní volby v roce 1946 se ukázaly být zlomovým bodem, neboť Komunistická strana Československa (dále jen KSČ) dosáhla značného úspěchu a zajistila si významnou pozici ve vládě. Toto politické vítězství znamenalo začátek bouřlivého období, kdy se země potýkala s rostoucím vlivem a mocí komunistické strany. Politická scéna tohoto období se vyznačovala hlubokými rozpory, přičemž komunisté usilovali o významnější roli při utváření budoucnosti země.

Rok 1948 se ukázal být přelomovým mezníkem v dějinách Československa, neboť komunistická strana s podporou Sovětského svazu provedla v únoru dramatický státní převrat. Toto převzetí moci fakticky znamenalo konec krátkého pokusu o demokracii v zemi a znamenalo nastolení totalitního komunistického režimu. Po převratu se Československo v době silícího geopolitického napětí studené války těsně přimklo k sovětskému bloku. Tento prudký posun v politické dynamice země měl dalekosáhlé důsledky a na další desetiletí přetvořil společenskou, ekonomickou a kulturní krajinu Československa. Události z let 1945 až 1948 zanechaly v zemi nesmazatelnou stopu, připravily půdu pro dlouhé období komunistické vlády a zásadně změnilы trajektorii poválečného vývoje Československa.

Následná etapa v letech 1948 až 1953 se označuje jako tzv. zakladatelské období komunismu. Tato doba byla nejrepresivnější, přitom v ní ale měla KSČ největší podporu a pro mnohé se stala obdobím „velkého budovatelského nadšení“.¹ Období let 1949-1969 bylo v Československu charakteristické upevnováním a posilováním komunistické moci, země se pod vedením komunistické strany pevně začlenila do východního bloku. Toto období bylo svědkem systematického potlačování politické opozice, kontrolovaného hospodářství a přísného ideologického konformismu, to vše pod zastřešujícím vlivem Sovětského svazu. Komunistická vláda v čele s prezidentem Klementem Gottwaldem a později Antonínem Novotným kladla důraz na zavádění hospodářské politiky a mechanismů politické kontroly

¹ RYCHLÍK, Jan. Československo v období socialismu. str. 81, 82

sovětského typu. V tomto období došlo také ke kolektivizaci zemědělství, státem podporované industrializaci a upřednostnění těžkého průmyslu na úkor výroby spotřebního zboží. Důraz vlády na centrální plánování vedl ke značným problémům a těžkostem pro československé obyvatelstvo, což pobízelo k všeobecné nespokojenosti a rozčarování.

Padesátá léta se vyznačovala tvrdým potlačováním politické opozice, nesouhlasných názorů a domnělých nepřátel státu. Patřily k nim i nechvalně proslulé soudní procesy z počátku 50. let, které byly používány jako prostředek k odstranění zdánlivých hrozeb pro komunistický režim. Represivní politika vlády se rozšířila do všech aspektů společnosti, což vedlo k potlačení intelektuálního a kulturního projevu a přísné cenzuře v oblasti médií a umění.

Konec 60. let přinesl krátké období liberalizace a reformy pod vedením Alexandra Dubčeka, známé jako pražské jaro. Vyznačovalo se snahou o politické a ekonomické reformy, větší svobodou projevu a pokusem o vytvoření „socialismu s lidskou tváří“. Toto krátké reformní období se však setkalo s prudkým odporem Sovětského svazu, který vyvrcholil invází vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Tato invaze fakticky ukončila pražské jaro a obnovila tvrdý, Sovětským svazem podporovaný režim pod vedením Gustáva Husáka.

2.1 Vývoj knižního trhu v Československu letech 1949-1969

Po únorovém převratu v roce 1948 si komunistická strana stanovila jako jeden ze svých hlavních cílů přísný dohled nad produkcí jak periodických, tak i neperiodických publikací, a to především prostřednictvím cenzury. Českou terminologickou databází knihovnictví a informační vědy je cenzura definována jako „*Ideově politická kontrola vydávání tiskovin (knih, periodik, letáků apod.), která se projevuje zákazem vydávání a rozšiřování dokumentů, které jsou považovány za nežádoucí anebo závadné z důvodů společenských, politických, náboženských, mravních nebo jiných.*“² Hlavním nástrojem systémové cenzury mělo být zejména řízení vydavatelských podniků a distribuce knih podle sovětského vzoru, což znamenalo, že se z nakladatelství stanou centrálně řízené státní podniky.³

Na jaře téhož roku vešel v platnost zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků v následujícím znění: „*Dnem 1. ledna 1948 se znárodnují zestátněním podniky a závody, které způsobem mechanickým nebo chemickým vyrábějí nebo rozmnožují tiskoviny*

² CELBOVÁ, Iva. Cenzura. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)

³ FORSTOVÁ, Eva. Knihy podle norem. s. 79

a tiskopisy, jakož i písmolijny, a to se všemi závody pomocnými a příbuznými. “ Tímto zákonem byly znárodněny všechny písmolijny, dále tiskárny a grafické závody vybavené rotačními stroji či nejméně třemi stroji sázecími a licími anebo grafické podniky vybavené nejméně dvěma offsetovými nebo hlubotiskovými stroji.⁴ Vláda tímto získala monopol na tisk a odpůrcům sebrala možnost šíření jakýkoliv nežádoucích materiálů.

Na podzim roku 1948 byli do všech soukromých nakladatelství dosazeni zmocněnci ministerstva informací, kteří vykonávali kontrolu činnosti těchto podniků. Toto opatření však bylo pouze dočasné.⁵ Dne 24. března 1949 byl vydán zákon č. 94/1949 Sb. o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. Podle tohoto zákona mělo Ministerstvo informací a osvěty každoročně stanovovat plán pro vydávání neperiodických publikací, který byl vypracován Ústřední ediční radou. Zároveň mělo ministerstvo řídit vydávání těchto publikací a vydavatelé byli povinni se tímto plánem řídit. Zákon také ustanovil, že Ústřední ediční rada bude zřízena Ministerstvem informací a osvěty a dále že rada bude složena z Národní ediční rady české při Ministerstvu informací a osvěty a Národní ediční rady slovenské při pověření ministerstva.⁶ Na základě zákona č. 94/1949 Sb. bylo povolení uděleno pouze 36 institucím a několik stovek vydavatelů a nakladatelů bylo nuceno svou činnost ukončit. K těm privilegovaným nakladatelstvím patřily podniky jako Československý spisovatel, Mladá fronta, Orbis, Naše vojsko, Mladá fronta a Vyšehrad.⁷ Počet nakladatelství v následujících letech nadále klesal, již v roce 1950 žádala Národní ediční rada česká o snížení počtu nakladatelských subjektů na 24.⁸

Na základě nových koncepcí týkajících se vydávání knih, stanovených vydavatelským zákonem, byla vytvořena Národní ediční rada česká (dále NERČ, od roku 1950 celostátní Ústřední ediční rada), která od 11. června 1949 fungovala jako řídicí orgán. Tato organizace plnila plánovací, koordinační a cenzurní funkce. Ve skutečnosti však byla ovládána kulturním a propagačním oddělením ÚV KSČ, zejména tiskovým a vydavatelským odborem. Úkolem NERČ bylo sledovat a kontrolovat vydavatelské podniky, sestavovat ediční plány a hodnotit obsah publikací. NERČ upřednostňovala nefiktivní tituly a omezovala beletrii s cílem transformovat skladbu vydávaných knih podle kulturněpolitických směrnic. NERČ taktéž

⁴ Zákon č. 123/1948 ze dne 5. května 1948 o znárodnění polygrafických podniků. In: Sbíрка zákonů republiky Československé. 1948, částka 47, s. 1003-1008

⁵ PŘIBÁŇ, Michal. Česká literární nakladatelství 1949-1989. s. 8

⁶ Zákon č. 94/1949 ze dne 24. března 1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. In: Sbíрка zákonů republiky Československé. 1949, částka 31, s. 276-278

⁷ PŘIBÁŇ, Michal. Česká literární nakladatelství 1949-1989. s. 8

⁸ Forstová, Eva. Knihy podle norem. s. 65-66

redukoval překlady západních autorů a zároveň podporoval překlady sovětských spisovatelů, což vedlo k nárůstu jejich podílu v edičních plánech nakladatelství.⁹

Nové vládní usnesení o organizaci vydávání a rozšiřování neperiodických publikací ze dne 23. prosince 1952 způsobilo významnou a trvalou změnu ve struktuře nakladatelské činnosti v Československu. Toto nařízení mělo v souladu se sovětským modelem vytvořit plně centralizovaný vydavatelský proces tvořený několika státními nakladatelstvími. Přestože některým existujícím nakladatelstvím, která do tohoto plánu nezapadala, usnesení značně ztížilo podmínky fungování, jejich vydavatelská oprávnění odebrána nebyla. Klíčovým krokem tohoto nového plánu bylo zavedení systému „gescí“, v rámci kterého byla jednotlivým nakladatelstvím přidělena oprávnění pouze pro konkrétní oborové nebo tematické oblasti. To znamenalo, že vydavatelství nesměla vydávat tituly z žádného jiného oboru, než jim bylo nařízeno státem. Tato změna vedla k ponížení a dalšímu omezení režimu nevyhovujících nakladatelství, jako byly například Vyšehrad a Melantrich. Některá nakladatelství byla výrazně redukována či zcela zanikla, zatímco jiná byla sjednocena do nových nakladatelství v rámci gescí.¹⁰

V polovině roku 1950 byl Masarykovým lidovýchovným ústavem sestaven první cenzurní index nazvaný *Seznam nacistické, protistátní, protisovětské a jiné brakové literatury*. Tento seznam obsahoval politická, náboženská i populární beletristická díla, stejně jako knihy od osob nařčených z kolaborace nebo emigrantů po únoru 1948.¹¹

I přes vládní snahy však dlouho nebylo docíleno sjednocené cenzurní praxe. Pro unifikaci rozptýlené cenzurní soustavy bylo podstatným krokem založení Hlavní správy tiskového dohledu (dále HSTD) v dubnu 1953. Jednalo se o specializovaný úřad předběžné cenzury, a HSTD tak započala institucionalizovanou předběžnou cenzuru v Československu zaštitěnou ministerstvem vnitra.¹² HSTD měla za úkol centralizovat dozor nad masmédií a veřejně dostupnými informacemi. Tato instituce byla inspirována sovětským Glavlitem a pro její vznik byla klíčová spolupráce se sovětským poradcem I. A. Isačenkem. HSTD zamezovala šíření materiálů obsahujících „státní, hospodářské nebo služební tajemství“. Došlo také k vytvoření nového kritéria – obecný zájem – které se rychle stalo hlavním měřítkem při hodnocení beletristických děl. HSTD byla rozdělena do několika oddělení, z nichž nejvíce

⁹ WÖGERBAUER, Michael; PÍŠA, Petr; ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře. s. 1128-1129

¹⁰ PŘIBÁŇ, Michal. Česká literární nakladatelství 1949-1989. s. 9-10

¹¹ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. s. 65-66

¹² TAMTÉŽ

zásahů provádělo oddělení tisku a ČTK. Druhé oddělení se zaměřovalo na umění a osvětu a jeho pracovníci kontrolovali filmy, divadelní představení, estrády a další kulturní akce. Oddělení knih a knihoven bylo klíčové v rámci literární cenzury, sledovalo každý titul vydávaný v českých nakladatelstvích a sestavovalo seznamy zakázaných knih.¹³

Ze začátku se cenzurní úřad zaměřoval především na kontrolu periodik, a to prostřednictvím šéfredaktorů, kteří materiály určené ke zveřejnění museli předkládat cenzorům. V oblasti knižních publikací byly HSTD stanoveny tři fáze cenzury: kontrola rukopisu před sazbou, kontrola při poslední korektuře a kontrola signálního výtisku. Cenzura neperiodických tisků se soustřeďovala převážně na poezii, zásahy do prózy byly méně běžné.¹⁴

V roce 1956, v počátcích politického uvolnění, se předsednictvo Svazu československých spisovatelů snažilo ohradit proti cenzurním zásahům. Vytvořilo zprávu o administrativních zásazích do svazového tisku, ve které kritizovalo činnost cenzurních úředníků. Svaz navrhoval, aby HSTD dohlížela pouze na otázky státního a vojenského tajemství, dále požadoval větší odpovědnost pro šéfredaktory a to, aby bylo v jejich kompetenci posuzovat „věci veřejného zájmu“. Toto úsilí o omezení pravomocí cenzurních úřadů však neuspělo, přece jen však došlo ke zmírnění kontroly a bylo dosaženo větší benevolence cenzorů.¹⁵

Ke konci 50. let začal mít knižní průmysl ekonomické problémy, které pramenily z nadměrného množství neprodejných knih. To vedlo k založení Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu v roce 1960, které mělo pomoci s koordinací nakladatelství a s odbytem výtisků. O tři roky později bylo sdružení zrušeno a nahradilo ho Československé ústředí knižní kultury (dále ČsÚKK). Odpovědnost za odbyt publikací nově převzal Knižní velkoobchod.¹⁶ Následně se v šedesátých letech objevily obtíže ve spolupráci s tiskárnami a nedostatkem kvalitního papíru, což vedlo k dlouhým výrobním lhůtám. Nakladatelské podniky se zároveň snažily osamostatňovat a prosazovat své kompetence nejen ve vztahu s tiskárnami, distribucí a cenzurními orgány, ale také v oblasti vydavatelských rozhodnutí. Některé podniky zkoušely překračovat úředně stanovené meze, což se projevilo

¹³ WÖGERBAUER, Michael; PÍŠA, Petr; ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře. s. 1136-1138

¹⁴ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958.* s. 67

¹⁵ TAMTÉŽ. s. 67-68

¹⁶ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1958-1969* s. 54-56

v realizovaných i nerealizovaných edičních plánech a přesunech edičních řad mezi nakladatelstvími.¹⁷

27. června 1967 byl ve velmi napjaté situaci zahájen IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, jehož účastníci vystupovali proti komunistické vládě a cenzuře. Po sjezdu následovaly tvrdé represe ze strany KSČ, včetně disciplinárního řízení proti Milanu Kunderovi a důtky pro Pavla Kohouta. Několik spisovatelů bylo vyloučeno z KSČ a toto období nakonec vyústilo v reorganizaci a narušení ekonomického a publikačního zázemí Svazu československých spisovatelů.¹⁸

Mechanismy rozptýlené cenzurní soustavy začaly ve spojitosti s aktivitami reformních komunistů a Svazu československých spisovatelů začátkem roku 1968 upadat. Svaz československých spisovatelů kupříkladu začal schvalovat šéfredaktory či obnovovat časopisy bez předešlé konzultace ÚV KSČ. Paralelně se ve vedení ÚV KSČ objevily pochybnosti o existenci předběžné cenzury. Dne 4. března 1968 ÚV prakticky zrušilo předběžnou cenzuru knih a periodik na základě návrhu Jindřicha Hendrycha. Dále vzniká tzv. akční program KSČ, který zdůrazňoval potřebu nového tiskového zákona, důležitost autonomie umění a vědy a prohlásil, že umělecká tvorba nesmí podléhat cenzuře. V březnu se též začala připravovat nová legislativní norma v ÚPS, která měla řešit změny dohledu nad médii, obzvláště v souvislosti ochrany státního tajemství. Ve spojitosti se vzrůstajícím tlakem veřejného mínění na politiky se existence cenzury stala neudržitelnou, vláda a zákonodárné orgány proto dne 13. června zrušily cenzurní úřad a 26. června 1968 přijalo Národní shromáždění proklamativní zákon č. 84/1968 Sb.¹⁹ Ten nahradil zákon 81/1965 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Tento zákon označuje cenzuru za nepřijatelnou, dále dává odpovědnost za publikované informace do rukou šéfredaktorů: „*Šéfredaktor nebo jeho pověřený zástupce odpovídá za to, že v hromadném informačním prostředku nebude uveřejněna informace, která obsahuje skutečnost tvořící předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství.*“²⁰

¹⁷ PŘIBÁŇ, Michal. Česká literární nakladatelství 1949-1989. s. 11

¹⁸ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1958-1969* s. 37-39

¹⁹ WÖGERBAUER, Michael; PÍŠA, Petr; ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře. s. 1155-1156

²⁰ Zákon č. 84/1968 ze dne 26. června 1968 kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky. 1968, částka 28, s. 238

V uvolněnější politické atmosféře začala krajská nakladatelství (stejně tak některá celostátní nakladatelství) překračovat regionální a žánrové hranice či měnila své názvy. Po roce 1968 došlo k zániku Ústřední publikační správy (bývalé HSTD). V červnu 1968 bylo založeno nové profesní sdružení, Svaz českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků, které se snažilo řešit problémy v oblasti polygrafie a distribuce. V tomto období též došlo ke vzniku nových nakladatelství.²¹

Rozpad centrálního systému postihl i řízení knižního trhu. Tento proces decentralizace a oslabení regulací začal v polovině šedesátých let a byl spojen i s ekonomickou reformou knižního trhu. Usnesení ÚV KSČ o zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství vedlo k přípravě dokumentu ČsÚKK s názvem *Zásady řízení a ekonomiky vydávání a prodeje knih*, jehož záměrem bylo vnést do řízení nakladatelské činnosti elementy tržní ekonomiky. Decentralizace vedla k posílení samostatnosti nakladatelských podniků a většímu důrazu na ekonomický úspěch. Reformy měly podporovat čtenářskou poptávku, v praxi se projevovaly změnami v nakladatelských gescích, distribuci knih a ve větším zaměření na čtenářské preference. Změny způsobené decentralizací a zrušením cenzury měly výrazný dopad i na vydávání krásné literatury. Nedávno založená i původní nakladatelství zakládala nové beletristické edice, což podlomilo pozici Československého spisovatele. Počet vydávaných titulů vzrostl a změnila se struktura vydávané beletrie s větším důrazem na nenáročnou četbu. Proces decentralizace zasáhl i přidělový systém papíru, což vedlo ke vzniku dalších nových nakladatelství a změnám v distribuci knih.²²

Československé ústředí knižní kultury se dostalo do pozice, kdy sice vytvářelo nová pravidla podporující samostatnost, ale zároveň stále trvalo na svých dosavadních kontrolních pravomocích. Opoziční hlasy se stupňovaly a v červnu 1968 bylo ČsÚKK zrušeno a nahrazeno Svazem českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků. Tímto krokem se zhroutily i další regulace knižního trhu, včetně přidělového systému papíru. Spisovatelé získali větší svobodu v publikování a proces decentralizace uspil navracení autorů, kteří byli vyloučeni z literárního světa z politických nebo ideových důvodů.²³

Svobodnější stav však měl jen krátké trvání, příchodem normalizace byla většina nově vzniklých nakladatelství opět zrušena nebo přizpůsobena novým politickým podmínkám.

²¹ PŘIBÁŇ, Michal. Česká literární nakladatelství 1949-1989. s. 11-12

²² WÖGERBAUER, Michael; PÍŠA, Petr; ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře. s. 1157-1158

²³ TAMTÉŽ. s. 1158-1160

Komunistický režim měl opět za cíl ideově ovládnout nakladatelskou činnost a potlačit jakékoliv reformní smýšlení. Docházelo k odsuzování ekonomického chování nakladatelství ze strany tisku, personálním změnám ve vedení podniků a v redakcích. Činnost nakladatelského svazu byla zastavena a řízení vydavatelské činnosti bylo převzato Ministerstvem kultury ČSR, jehož odbor knižní kultury řídil veškerou vydavatelskou činnost. Po roce 1969 byla podoba československého knižního trhu ovlivněna odchody spisovatelů do exilu a publikačními zákazy režimu nepohodlných děl a autorů. Ideologický tlak rovněž vyvolal silnou redakční autocenzuru, podnětenou obavami z důsledků porušení regulací. V odpovědi na obnovení cenzury vznikla i „podzemní“ uskupení, kdy autoři vydávali svá díla v samizdatových edicích nebo v exilových nakladatelstvích. Tyto neoficiální kanály přispěly ke vzniku paralelní literární scény. Tradice exilových nakladatelství sice sahá až do počátečních let po únorovém převratu, avšak klíčovým podnětem pro jejich rozkvět bylo období srpna 1968 a následná emigrační vlna.²⁴

2.2 Katolická knižní kultura před nástupem komunismu

Jestliže chceme zkoumat vývoj a historii publikování katolické literatury, je nejdříve zapotřebí definovat, co vlastně pojem katolická literatura znamená. M. Lollok ve své knize *Kritika v pohybu: Literární kritika a metakritika 90. let 20. století* katolickou literaturu definuje takto: „*Existuje množství překrývajících se i protichůdných názorů, které se profilují podle odpovědi na otázku, zda „katolickým“ má být subjekt, obsah či kontext literárního díla, nemluvě o tom, jak a do jaké míry má takovým být. Katolická literatura tak může být chápána v relativně úzkém smyslu, tj. jako literatura psaná formálně katolickými činiteli či jako literatura zjevně prosazující katolická dogmata, anebo naopak může být pojímána značně extenzivně, až k rozostření svých hranic (např. jako veškerá literatura, v níž se nějakým, třeba i dílčím či implicitním způsobem objevují katolické, resp. křesťanské náměty, témata, motivy či jiné náboženské prvky a souvislosti, včetně případné polemiky s nimi).*“²⁵ Pro potřeby této práce bude katolická literatura definována jako žánr literárních děl vytvořených autory, kteří jsou spojeni s katolickou církví, ať už náboženskou příslušností nebo kulturním spojením, díla, která zkoumají a odrážejí duchovní, morální a filozofické aspekty katolické víry a zabývají se jimi. Katolická literatura může zahrnovat široké spektrum literárních forem, včetně románů, poezie, esejů, dramát a dalších forem tvůrčího psaní, jejichž společným znakem je spojení s katolicismem. Témata katolické literatury mohou být velmi různorodá a mohou zahrnovat

²⁴ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. s. 11-13

²⁵ LOLLOK, Marek. *Kritika v pohybu: literární kritika a metakritika 90. let 20. století*. s. 70

duchovní zbožnost, morální dilemata, sociální spravedlnost, svátostný život či složitý vztah mezi vírou a rozumem.

Na přelomu 19. a 20. století v českých zemích vznikl „kulturní boj“ proti katolicismu. Tento boj nevznikl náhle, plynul z konfrontace mezi občansko-liberální většinou a katolickou menšinou, která se postupně utvářela od roku 1848. Antiklerikální postoje byly promítány do literatury, novinových článků a politických programů, tyto názory byly prezentovány mladočechy, agrárníky a dalšími populárními skupinami. Katolická církev v Čechách měla omezené možnosti reakce, poněvadž její literární činnost byla zaměřená převážně na náboženskou výchovu a měla malý umělecký přínos. Katolická moderna se pokoušela přiblížit se soudobému umění, tyto pokusy však skončily neúspěšně, a to papežským zákazem. Vzhledem k rakouskému patriotismu většiny církevní hierarchie se za první světové války řadoví čeští kněží ocitli v dilematu, jak skloubit loajalitu k národu s loajalitou ke státu a církevním autoritám. Někteří katoličtí politici a spisovatelé zůstávali loajální vůči Rakousku i po vzniku Československa. Nicméně postupně docházelo ke změně jejich postoje, až konečně i většina katolických politiků podporovala samostatný stát. Z těchto důvodů byla katolická církev vnímána jako spojenec Rakouska, a stala se proto terčem národní frustrace a „kulturního boje“, který započal po ukončení války. Politická scéna byla silně antiklerikální, katolíci byli v tomto politickém a společenském prostředí postaveni na okraj a měli pouze omezený vliv. I prezident Tomáš Garrigue Masaryk se nikterak netajil svým negativním postojem ke katolicismu a jeho výroky jako „*Tábor je náš program*“ a „*Katolíci budou mít tolik práva, kolik si ho vydobudou*“ zesílily atmosféru antikatolických nálad.²⁶

Na počátku 20. století vznikly mezi evropskými katolíky tři základní reakce na sekularizaci: Katolický reformismus – tento směr se snažil přizpůsobit církev moderním normám prostřednictvím demokratizace a dialogu se současnou společností, katolická restaurace – směr usilující o udržení existujících církevních struktur a tradic, odolávající sekulárním vlivům a katolický romantismus – tento směr oslovoval zejména intelektuály a umělce, kteří byli přitahováni k církvi v jejích „nemoderních“ formách. Roku 1907 však papež Pius X. radikálně ukončil tuto dynamiku svými dekrety proti modernismu. Následně došlo k čistkám v církvi, což vedlo ke ztrátě mnoha intelektuálů a umělců a k vytvoření atmosféry absolutní vlády

²⁶ PUTNA, Martin C. Česká katolická literatura 1918-1945. s. 165-170

ultrakonzervativních duchovních. V následujících letech církev pokračovala v restauračním modelu.²⁷

V období restaurace církve měli kněží organizovat a řídit nejen náboženský život, ale i společenské, politické a kulturní aktivity katolického prostředí. Postupem času však začali v kulturní oblasti vystupovat také „laičtí“ intelektuálové a umělci, což vedlo k napětí mezi kněžími a laiky, kteří si v katolické kultuře začali nárokovat rovnocenné postavení. V 19. století a až do rozpadu Rakouska-Uherska byla česká katolická literatura převážně v rukou kněží. Ti tvořili většinu spisovatelů v restaurační lidové literatuře, katolické moderně a v literatuře inspirované katolickou modernou. S postupujícím vývojem katolické kultury začali v literatuře vynikat také „laici“, jako byl Tomáš Josef Jiroušek nebo Václav Špaček, avšak byli stále jen výjimkami. Již od roku 1908 ale počet vlivných „laiků“ ve vedení a formování katolické kultury roste. V průběhu první republiky se situace v katolické literární kultuře mění. Spisovatelé-kněží ustupují do pozadí, dominantními literárními osobnostmi katolického proudu se stávají „laici“ jako Ladislav Kuncíř, Jaroslav Durych, Josef Florian a Bedřich Fučík. Jednou z příčin této změny byly vnitrocírkevní spory a potlačení reformistických hnutí v letech 1918–1921, což vedlo k odchodu mnoha kněží z církve. Po roce 1918 došlo k rapidnímu poklesu počtu kněžských povolání, což ovlivnilo i literární aktivity kněží. I přes tyto změny někteří kněží pokračovali v literární činnosti, zejména v oblasti církevní kultury, překladů teologických textů a tvorby přehledových děl o církevním životě.²⁸

Katolická literatura samozřejmě nevycházela pouze v katolických nakladatelstvích, publikována byla i v regulérních nakladatelstvích či v samonakladatelstvích. Vývoj specificky katolického nakládání v českých zemích začal v 19. století v návaznosti na restaurační literaturu, která byla produkována katolickým prostředím jako součást obranné protisekularizační strategie. Tyto prvotní pokusy byly spojeny s vydavatelskými spolky tzv. dědictvími. Postupně vznikla i dynamičtější nakladatelství, která se zaměřovala na širší produkci propagační beletrie, periodik a popularizačních brožur. Mezi tato nakladatelství patřilo Cyrilometodějské knihkupectví, Družstvo Vlast', Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských a další. Tato prvotní nakladatelství se zaměřovala především na náboženskou a politickou úroveň literatury, opomíjela však tu výtvarnou a estetickou. Přelomem v úrovni katolických nakladatelství byla role Katolické moderny, která se snažila pozvednout nejen uměleckou úroveň katolické literatury, ale i knižní kulturu, která je s ní svázána. Významnou

²⁷ TAMTÉŽ. s. 18-21

²⁸ PUTNA, Martin C. Česká katolická literatura 1918-1945. s. 434-440

roli v tomto procesu hrálo nakladatelství Stará Říše, založené Josefem Florianem, které se stalo symbolem moderní katolické kultury. V meziválečném období můžeme tedy rozlišovat dva hlavní typy nakladatelství. První typ představují masová nakladatelství, zaměřující se na široké lidové vrstvy a spojená s církevními a stranickými strukturami. Druhý typ jsou malá „elitní“ nakladatelství, která jsou tvořena skupinkami intelektuálů a v kulturní obci mají velký ohlas. Následovala řada nových nakladatelských edicí a projektů inspirovaných staroříšským nakladatelstvím, které reflektovaly moderní i tradiční prvky a přinášely nové pojetí katolické knižní kultury. Existovala však ještě nakladatelství třetího typu, která měla největší význam. Těm se podařilo skloubit exkluzivní vydávání pro malý okruh čtenářů s širším veřejným dosahem. Příkladem tohoto typu nakladatelství je například dominikánské nakladatelství Krystal.²⁹

2.3 Pronásledování katolické církve a jeho dopad na katolickou literaturu

Po únorovém převratu se stal hlavní státní ideologií marxismus-leninismus, který propagoval „vědecký ateismus“. Cílem Komunistické strany Československa bylo prosadit marxistickou ideologii mezi všemi československými občany a vynutit ateismus. Nicméně většina obyvatel poválečného Československa se hlásila k některé z církví, především k římskokatolické (přibližně 76% populace³⁰). Komunisté se tak museli snažit o postupné zavedení ateismu a zaměřit se zejména na mladší generace a obyvatelstvo v městských oblastech.³¹

Hlavní problém pro komunisty představovala římskokatolická církev, která byla největší církví, měla hierarchickou strukturu a byla řízena zahraničím. Nejprve se komunisté pokusili oslabit katolickou církev zevnitř pomocí založení Katolické akce (dále KA), organizace katolických věřících podporujících socialismus a kolaborujících tzv. vlasteneckých kněží. Většina katolíků se však do tohoto hnutí odmítla zapojit. Proti KA se postavili biskupové, a dokonce i tehdejší papež Pius XII., kteří věřícím zakázali účast v této organizaci. Následně byl vládou zřízen Státní úřad pro věci církevní (dále SÚVC) a schválen zákon o hospodářském zajištění církví. Duchovní museli složit slib věrnosti republice a byli placeni ze státního rozpočtu. Výuka náboženství byla přesunuta z farností do škol a podléhala dohledu školských úřadů. Duchovní, kteří odmítli složit slib, byli odstraněni a nahrazeni jinými. Komunistická strana také vedla boj proti Vatikánu, který byl považován za „spojence světového imperialismu“. V roce 1950 s ním Československo přerušilo politické vztahy. Následně byly

²⁹ TAMTÉŽ. s. 1254-1256

³⁰ KOURA, Petr; LORENC, David. Diktatura versus naděje. s. 13

³¹ Rychlík, Jan. Československo v období socialismu 1945-1989. s. 117

zahájeny vykonstruované politické procesy proti členům římskokatolické církve.³² Komunistický režim se dále zaměřil na řeholní řády a kongregace, jejichž podřízení bylo obtížnější z důvodu komunitního způsobu jejich života, autonomie a vazbám na centra v zahraničí. Pro komunisty byla také problematická vzdělávací a vydavatelská činnost řádů. Soudní procesy s řeholníky proto začaly krátce po nástupu komunistického režimu. V roce 1950 vláda zahájila rozsáhlé represivní akce. Na začátku roku proběhla tzv. Akce K, která vedla k zániku mužských klášterů a znamenala nucený přesun jejich obyvatel do centralizačních klášterů. Následně v létě téhož roku proběhla tzv. Akce Ř, zaměřená na ženské řády, při níž byly řeholnice postupně převezeny do internačních center. Celkem bylo internováno přibližně 2 300 řeholníků a více než 4 200 řeholnic. K propuštění řeholníků a řeholnic došlo až roku 1956.³³

V první polovině 60. let začalo v Československu postupné uvolňování politické atmosféry, avšak církevní politika státu zůstávala relativně nezměněná. Skutečné změny přišly až s pražským jarem. Biskupové a kněží, kteří byli v padesátých letech vězněni, se konečně mohli vrátit do církevních úřadů bez nutnosti státního souhlasu. Ženské řeholní řády dokonce opět mohly přijímat nové členky. Pootevření Československa světu přineslo nové myšlenky zahraničních katolíků a Vatikánu. Došlo i k částečnému obnovení katolického tisku. Bohužel toto období nebylo dostatečně dlouhé, aby mohlo dojít k významnějším změnám. Příchodem vojsk Varšavské smlouvy se postavení církví opět zhoršuje. Období normalizace přineslo návrat zásahů komunistického režimu do náboženského života a novou vlnu antináboženské ideologie, která se zaměřovala především na mladší generace.³⁴

Komunistický režim neomezoval své represe pouze na církev samotnou, ale zasahoval i do dalších aspektů náboženského života, včetně duchovní literatury. Tisk katolických časopisů byl zastaven již v roce 1948, mnohým katolickým autorům bylo znemožňováno publikovat a katolická literatura byla zařazena na seznam „závadné literatury“, což vedlo k jejímu odstranění z veřejných knihoven. Během padesátých let bylo mnoho katolických intelektuálů odsouzeno v politických procesech. Byli to například Ladislav Kuncíř, Bedřich Fučík, Nina Svobodová, Jiří Suchánek, Ladislav Jehlička a další. Někteří se naopak stali spolupracovníky Státní bezpečnosti, čímž se vězení vyhnuli.³⁵ V průběhu šedesátých let se situace katolické literatury příliš nezlepšila, většina katolických autorů měla stále zakázáno publikovat svá díla.

³² TAMTÉŽ. S. 117-119

³³ KOURA, Petr; LORENC, David. Diktatura versus naděje. s. 13-60

³⁴ TAMTÉŽ. s. 105-142

³⁵ PUTNA, Martin C. Česká katolická literatura 1945-1989. s. 71-82

S blížícím se pražským jarem se však někteří spisovatelé navrací k činnosti. S pootevřením hranic světa se do Československa dostávají zahraniční myšlenky, které pronikaly i do katolických kruhů, což vedlo k jejich modernizaci. Relaxace politické atmosféry také umožnila dialog mezi marxisty a křesťany. Skutečné uvolnění přišlo až v roce 1968. Katolický tisk začal nabírat na síle, vycházela katolická literatura, která byla dříve potlačována, a katoličtí intelektuálové začali otevřeně hovořit o utlačování církve komunistickým režimem, které zažili v posledních dvou dekadách. Křesťanští autoři začali publikovat ve vydavatelstvích jako Vyšehrad, Růže, Dialog či Brněnský Blok.³⁶ Toto období uvolnění záhy končí nástupem normalizace. Komunistický režim znovu posiloval svůj vliv na klíčových pozicích, včetně redakcí tisku, televize a rozhlasu. Mnozí z těch, kteří se během Pražského jara vyjadřovali protivládně, byli zbaveni funkcí nebo odešli do exilu. Během normalizace se oficiální katolickou organizací stalo Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, které také vydávalo jediné povolené katolické noviny. Vedle toho začaly vznikat tzv. podzemní církve, které působily neoficiálně. I když se vláda opět vracela k utlačování nepohodlných skupin, represe již nebyly tak rozsáhlé jako v letech padesátých.³⁷

³⁶ TAMTÉŽ. s. 105-117

³⁷ PUTNA, Martin C. Česká katolická literatura 1945-1989.. s. 139-142

3 Nakladatelství Vyšehrad: Bohumil Stašek a historie před rokem 1949

3.1 Msgr. Bohumil Stašek

Abychom snadněji porozuměli hlubšímu kontextu nakladatelství Vyšehrad, jeho původním vizím a poslání je důležité si nejprve přiblížit jeho zakladatele Msgr. Bohumila Staška. Staškova osobnost a jeho životní příběh nám pomohou lépe pochopit základy, na kterých bylo nakladatelství postaveno, a hodnoty, které stály v popředí jeho vzniku a charakteru.

Bohumil Stašek se narodil 17. února 1886 v Plzeňském kraji v obci Klabava nedaleko Rokycan jako syn Josefa a Marie Staškových. Již v mládí projevoval zájem o víru. Po absolvování plzeňského gymnázia v roce 1905 se Stašek rozhodl pokračovat ve studiu na Teologické fakultě Univerzity Karlovy v pražském kněžském semináři. Zde svá studia dokončil v roce 1909, kdy byl zároveň vysvěcen na kněze. Po ukončení studií sloužil jako kaplan v Mýtě u Zbiroha a později v Plzni. V roce 1915 byl Stašek jmenován vikaristou na Vyšehradě.³⁸

Stašek se již během studií věnoval aktivitám v kulturním a politickém životě. Přispíval do časopisů jako *Museum*, *Čech*, *Nový věk*, *Meditace* a *Časopis katolického duchovenstva*. Během svého působení v Plzni se stal redaktorem tiskového orgánu křesťansko-sociální strany „Český západ“. Na Vyšehradě pak spolu s Janem Dostálkem založil týdeník *Mír*, který se zaměřoval na válečnou problematiku. Po první světové válce aktivně podporoval vznik Československé republiky. V nově vzniklém státě se však začaly šířit protikatolické tendence, proto se v něm Stašek snažil prosazovat církevní práva. Staškovi se ve spolupráci s monsignorem Janem Šrámkem podařilo sloučit tehdy existující katolické politické strany v jednu Československou stranu lidovou (dále ČSL), ve které pak zastával pozici tajemníka. Dne 14. ledna 1930 byl jmenován zemským předsedou ČSL v Čechách, což bylo jedno z nejvyšších postavení ve straně. Tuto pozici zastával až do roku 1938. Současně v letech 1925 až 1939 zasedal jako poslanec v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění Československé republiky.³⁹

Stašek také založil deník *Lid* a později i *Lidové listy*, kde v letech 1923 až 1925 působil jako šéfredaktor. V roce 1930 získal titul monsignor a byl jmenován českým kanovníkem

³⁸ KOTOUS, Jan. Bohumil Stašek a Vyšehrad. In: *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba*. s. 31-32

³⁹ VEJVAR, Stanislav. Monsignore Bohumil Stašek, život a dílo. In: *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba*. s. 11-12

Staroboleslavské kapituly. O dva roky později se stal sídelním kanovníkem Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.⁴⁰ Díky jeho úsilí byl v Praze na Karlově náměstí postaven palác Charitas, který se stal sídlem ČSL a centrem katolické politiky a kultury, v rámci ČSL zřídil Československou akciovou tiskárnu a roku 1934 pak založil nakladatelství Vyšehrad.⁴¹

Stašek měl kritický pohled na moderní ideologie, jako je liberalismus a socialismus, byl naopak zastáncem křesťanského solidarismu. V roce 1938 orodoval s dalšími politiky u prezidenta Edvarda Beneše proti kapitulaci Německu. V tomto období pokračoval Stašek ve svém boji proti moderní kultuře, prosazoval návrat k tradičním uměleckým směrům a stavěl se proti pronikání zahraničních vlivů do české kultury. V květnu 1939 se Stašek zasloužil o slavnostní přesunutí ostatků Karla Hynka Máchy, které se původně nacházely v Litoměřicích (tedy na území Sudet), na vyšehradský hřbitov. Později v srpnu téhož roku pronesl kázání na chodské pouti, kterého se zúčastnilo na 120 tisíc poutníků z celé země. V tomto kázání se vyjádřil velmi negativně k nacistické okupaci.⁴²

Z těchto důvodů byl 1. září 1939 zatčen gestapem a až do konce války byl vězněn v několika koncentračních táborech, nejdéle v táboře Dachau. Stašek věznění přežil a v květnu 1945 se vrátil do Prahy. Plně se však již do politického a kulturního života kvůli podlomenému zdraví v důsledku věznění nevrátil. V koncentračních táborech přišel o pravé oko a vyvinulo se u něho srdeční onemocnění. Do vedení ČSL se Stašek již také nevrátil, hlavně kvůli neshodám s Janem Šrámkem. Po válce pokračoval v řečnění na poutích a shromážděních. Jeho politické postoje se stály více antiněmeckými a antikomunistickými. I přes tyto názory však viděl Sovětský svaz jako spojence českého státu. Dne 27. září 1947 se Stašek stal proboštem Královské kolegiální kapituly sv. apoštolů Petra a Pavla na Vyšehradě. Poslední rok svého života Msgre. Bohumil Stašek strávil převážně na nemocničním lůžku a 8. srpna 1948 umírá ve věku 62 let. Jeho ostatky byly pohřbeny v rodinném hrobě na vyšehradském hřbitově.⁴³

⁴⁰ KOTOUS, Jan. Bohumil Stašek a Vyšehrad. In: *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba*. s. 34-35

⁴¹ VEJVAR, Stanislav. Monsignore Bohumil Stašek, život a dílo. In: *Bohumil Stašek (1886-1948) - Život a doba*. s. 13-14

⁴² TAMTÉŽ

⁴³ TAMTÉŽ. s. 17-28

3.2 Začátky nakladatelství Vyšehrad

Nakladatelství Vyšehrad zahájilo svou činnost v říjnu 1934, a to z podnětu Msgr. Bohumila Staška, tehdejšího vyšehradského probošta a kanovníka. Nakladatelství bylo podnikem Československé strany lidové a nahradilo její nakladatelství Universum, působící v letech 1932-1934, které bylo finančně neúspěšné.⁴⁴ Ještě v roce 1934 přebírá nakladatelství Vyšehrad část edic, které původně vydávalo nakladatelství Ladislava Kuncíře, jež bylo z finančních důvodů uzavřeno. Současně byla Ladislavu Kuncířovi nabídnuta pozice ředitele nakladatelství, kterou přijal. Kvůli neshodám však Kuncíř v nakladatelství setrval pouze jeden rok.⁴⁵

Nakladatelství bylo na svém začátku zaměřeno na širší veřejnost, publikovalo díla duchovní literatury pro laiky v jím srozumitelném jazyce.⁴⁶ V této době vycházely v nakladatelství tituly jako *Čtvero knih o následování Krista* od Tomáše Kempenského, *Vyučování náboženství na národních školách: Uvedení do učitelské praxe* od Josefa Hronky či *Malý kalendář pro mládež na školní rok 1935/1936*.⁴⁷ Okolo nakladatelství Vyšehrad se brzy vytvořil kruh katolických autorů a intelektuálů, což vedlo k rozšíření jeho repertoáru. Vyšehrad začal vydávat významná díla českých i světových autorů zaměřená na náročnější čtenáře.⁴⁸ V tomto období nakladatelství publikovalo díla jako *Divy světového řádu: O původu a smyslu vesmíru, života a člověka* od Konstantina Haserta, *Kristova Tvář a muka: Lékařské odhalení nevýslovného utrpení golgotského na podkladě sv. rubáše turínského* od Rudolfa Hynka, *České literární baroko: Příspěvky k jeho studiu* od Josefa Vašici.⁴⁹

Po odchodu Ladislava Kuncíře se ředitelem Vyšehradu stal František Jirásek. Ve čtyřicátých letech tuto pozici převzal Jan Hertl, který se snažil o rozšíření nakladatelství.⁵⁰ Hertl předtím pracoval v nakladatelství Melantrich. Poté, co nastoupil do Vyšehradu, přenesl do něho měsíčník *Řád* a týdeník *Obnova*, oba tyto časopisy ale přestaly vycházet již během války. Během tohoto období byl komerčním ředitelem bývalý vydavatel *Obnovy* Karel Zítka. Redaktory Vyšehradu byli Ladislav Jehlička, dr. Rudolf Voříšek a Jaroslav Červinka, publikace

⁴⁴ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

⁴⁵ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. s. 143

⁴⁶ MED, Jaroslav. *Česká kultura a nakladatelství Vyšehrad*. In: *Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad*. s. 9-10

⁴⁷ TAMTÉŽ. s. 55-56

⁴⁸ TAMTÉŽ s. 9-10

⁴⁹ TAMTÉŽ. s. 56-60

⁵⁰ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

dětských knih vedl Jaroslav Janouch. Úpravu a ilustrace titulů měli na starosti Otto Stritzko a Kamil Lhoták. Redaktorem časopisu Řád byl František Lezecký.⁵¹

Během války se nakladatelství Vyšehrad stalo centrem české katolické kultury, což reflektuje i publikační činnost nakladatelství, která se zaměřovala na český národ a jeho povzbuzení. V tomto období ve Vyšehradu vycházejí například edice České letopisy a Poklady národního umění. Nakladatelství také vydávalo díla významných českých autorů, přičemž převládala témata s duchovní tematikou.⁵²

Ve válečném období vyšly tituly jako *O podstatě českého literárního baroku* od Viléma Bitnara, *Pro čest a slávu: Román pro mládež z doby švédského obležení Brna* od Jaroslava Janoucha, *Lidová literatura* od Bedřicha Slavíka, *Obrozenecký nacionalismus* od Františka Kutnara, *Jesuité a český národ* od Bořivoje Benetky, *Česká renesance na pražském Hradě* od Olgy Frejkové nebo *České dějepisectví doby barokní a osvícenské* od Josefa Hobzeka.⁵³

Z oblasti duchovní literatury byly v tomto období publikovány například *Pohádky o Pánu Bohu a o jeho světcích* od Františka Otty Bablera, *Dějiny římského breviáře* od Bedřicha Maliny, *Pod ochranu Tvou, svatá Boží Rodičko, utiká se český národ* od Bohumila Staška, *Církevní dějiny v přehledu a obrazech* od Blažeje Ráčka, *Slovanská bohoslužba v českých zemích* od Josefa Vašici, *Putování věrných* od Johannese Kirschwenga nebo *Svatý Jan pod Skalou* od Viktora Kotrby.⁵⁴

V průběhu války ve Vyšehradu výrazně vzrostly náklady publikovaných knih. Zatímco v předválečném období se knihy vydávaly v nákladu dvou až tří tisíc kusů, během války a po ní se publikace začaly vydávat v řádech desetitisíců. Tento nárůst přinesl zlepšení grafické úpravy a obrazové výzdoby vydávaných titulů.⁵⁵ K tomuto rozvoji došlo i přes zákaz publikace autorů ze zemí Německu zneprátelených a autorů židovského původu. Tato skutečnost byla také důvodem, proč Vyšehrad za války vydával převážně knihy starých i současných autorů českých. Již v tomto období bylo nakladatelství Vyšehrad podrobena cenzuře, ta však byla minimální a byla řešena přímo s autory či redaktory. Na začátku války vycházela ve Vyšehradu i díla

⁵¹ JEHLIČKA, Ladislav. Vyšehrad nebyl jenom nakladatelstvím. In: Křik koruny svatováclavské. s. 250

⁵² MED, Jaroslav. Česká kultura a nakladatelství Vyšehrad. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 10

⁵³ TAMTÉŽ. s. 59-68

⁵⁴ TAMTÉŽ. s. 59-68

⁵⁵ JEHLIČKA, Ladislav. Vyšehrad nebyl jenom nakladatelstvím. In: Křik koruny svatováclavské. s. 250

německých autorů, kteří nebyli politicky angažovaní. S nedostatkem papíru se vydávání děl těchto autorů postupně zastavilo, aby byly dostatečné zdroje papíru pro díla českých autorů.⁵⁶

Tento trend lze pozorovat i ve změnách počtu vydávaných titulů. V roce 1937 nakladatelství Vyšehrad publikovalo 39 knih. V důsledku začátku války se tento počet snížil na pouhých 19 titulů. S ustálením politické situace v zemi se počet titulů znovu zvýšil na počet 34. V roce 1940 bylo v nakladatelství vydáno 95 titulů. V roce 1941 zůstal počet publikací stabilní a bylo vydáno 94 knih.

Nárůst počtu publikovaných knih souvisel mimo jiné také s rostoucím zájmem veřejnosti o českou kulturu. Ve chvílích nejistoty a změn, jako byla okupace a následná válka, se lidé často obraceli k literatuře a kulturním dílům jako způsobu zachování identity a hledání útěchy. S rostoucí protektorátní cenzurou a nedostatkem papíru však množství vydaných knih v roce 1942 klesá na počet 38 titulů. V roce 1943 pokles pokračuje na 30 knih a roku 1944 Vyšehrad publikoval 34 titulů. V rozbouřené situaci konce války a s omezenými zásobami papíru bylo v roce 1945 vydáno pouze 16 knih. Hned následující rok se nakladatelská produkce opět rozběhla a množství publikovaných knih vzrostlo na 61 titulů. Tento nárůst nasvědčuje obnově kulturní aktivity po válce, kdy se společnost začala postupně vracet k předválečnému životnímu stylu.

Po ukončení války si nakladatelství Vyšehrad udrželo svoji pozici jako centrum katolické kultury. Místo ředitele nakladatelství převzal Aloys Skoumal, který byl součástí Vyšehradu již od jeho založení v roce 1934 jako redaktor a překladatel. Zároveň bylo po válce obnoveno první nakladatelství ČSL, Universum, které bylo převážně zaměřeno na naučnou a teologickou literaturu. Jeho vedení se ujal Bedřich Fučík. Vyšehrad se naopak soustředil na publikaci beletrie. Obě nakladatelství působila společně až do roku 1949, kdy bylo Universum znovu uzavřeno, patrně v důsledku politických změn v zemi a na základě zákona č. 94/1949 Sb.⁵⁷

Roku 1947 odešel Aloys Skoumal z Vyšehradu a ředitelem obou nakladatelství se stal Bedřich Fučík. Nakladatelství Vyšehrad si v prvních třech letech po válce uchovalo křesťanské zásady, stavělo se proti nastupující komunistické ideologii a stalo se střediskem duchovního vzdoru a odporu proti nastupujícímu režimu. Za Fučíkova vedení vznikly edice Orientace

⁵⁶ TAMTÉŽ. s. 251-252

⁵⁷ MED, Jaroslav. Česká kultura a nakladatelství Vyšehrad. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 10-11

a Verše. V tomto období ve Vyšehradě vyšlo například protitotalitní dílo Jana Zahradníčka *La Saletta*, dále nakladatelství publikovalo práce významných zahraničních katolických osobností, jako byli například angličtí spisovatelé Graham Greene a Evelyn Waugh či francouzský autor Georges Bernanos.⁵⁸

Ještě během působení Aloyse Skoumala jako ředitele začalo nakladatelství publikovat čtrnáctideník Vyšehrad. Ministerstvo informací v této době omezovalo vydávání nových časopisů, takže Skoumal společně s Ladislavem Jehličkou přetvořili již existující věstník Vyšehrad určený původně pouze pro knihkupce na nový katolicko-kulturní časopis pro veřejnost. Na tvorbě tohoto časopisu se podíleli zejména Josef Myslivec a Albert Vyskočil. Časopisu Vyšehrad vyšly pouze čtyři ročníky a krátce po státním převratu byl zrušen.⁵⁹ Relativní svoboda a dynamika v nakladatelském průmyslu nicméně skončila s únorovým převratem v roce 1948 a nástupem komunistické vlády.

⁵⁸ MED, Jaroslav. Česká kultura a nakladatelství Vyšehrad. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 10-11

⁵⁹ JEHLIČKA, Ladislav. Vyšehrad nebyl jenom nakladatelstvím. In: Křik koruny svatováclavské. s. 252

4 Nakladatelství Vyšehrad za komunistické vlády (1949-1969)

4.1 Vyšehrad po únorovém převratu

Krátce po únorovém převratu v roce 1948 se v nakladatelství Vyšehrad začaly projevovat první dopady změny politické situace. V listopadu 1948 byl Bedřich Fučík zbaven funkce ředitele a dále mohl v nakladatelství působit pouze na místě korektora. Vyšehrad byl kvůli své katolické orientaci bezprostředním terčem nového ateisticky orientovaného režimu. Již na začátku prosince 1948 bylo nakladatelství Vyšehrad nuceno ukončit vydávání čtrnáctideníku Vyšehrad, který publikovalo již od roku 1945.⁶⁰ Podle Ladislava Jehličky bylo zrušení časopisu Vyšehrad přednostně iniciováno Ivanem Skálou, který v té době působil jako redaktor deníku Rudé právo.⁶¹ Navzdory politickým změnám mělo nakladatelství Vyšehrad možnost pokračovat ve své činnosti jakožto podnik ČSL. V této době muselo množství dalších vydavatelství svou činnost ukončit, avšak Vyšehradu bylo umožněno nadále fungovat.⁶² Mezi uzavřenými nakladatelstvími bylo i nakladatelství Ladislava Kuncíře, který se poté opět zapojil do činnosti Vyšehradu a s povolením ministerstva informací převzal od roku 1949 funkci ředitele po Fučíkovi. Vyšehrad tak převzal celé Kuncířovo nakladatelství, včetně jeho činnosti, nedokončených publikací, již vytištěných knih, tiskárenského vybavení a skladů.⁶³

V roce 1948 v nakladatelství Vyšehrad vyšlo 89 knih, značný počet z nich měl duchovní tematiku. Z celkového počtu bylo 46 knih duchovních, vztahovaly se k dějinám církve, měly katolické náměty či byly napsány autorem s katolickým zaměřením, například knězem. Tento rok také přinesl značné zastoupení autorů ze zemí západní Evropy. Mezi neduchovními tituly měly významný podíl publikace z edice Dětské knihy Vyšehradu. Mezi vydanými tituly s křesťanskou tematikou byly například *Mohyla* od Jakuba Demla, *Farizejka* od Françoise Mauriaca, *Když zrno klíčilo: Povídky z počátků křesťanství u nás* od Karla Hrocha, *Pojďme k Bohu: Modlitby pro katolické děti* od Františka Mikuláška, *Život Ježíše Krista* od Giuseppe Ricciottiho či *Česká neděle: Modlitby pro katolický dorost* od Marie Holkové. Mezi neduchovními knihami publikovanými v tomto roce byly například *Bílé orchideje* od Sigrid

⁶⁰ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

⁶¹ JEHLIČKA, Ladislav. Vyšehrad nebyl jenom nakladatelstvím. In: *Křik koruny svatováclavské*. s. 252

⁶² MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

⁶³ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. s. 162

Undsetové, *Krev mrtvých* od Maurice Zermattena, *Vzácný jed* od Mary Webbové a *Krysař* od Jana Pilaře.

V roce 1949 suma knih vydaných ve Vyšehradu podstatně klesla na počet 32, což bylo pravděpodobně spojeno s uzavřením jeho sesterského nakladatelství Universum. V tomto roce je již zřejmý dopad nového režimu a cenzury na vydávané knihy. Pouze sedm z nich mělo duchovní tematiku nebo bylo napsáno katolickým autorem. Tyto knihy zároveň nejsou tak explicitně náboženské jako v roce minulém, kdy Vyšehrad vydal tituly jako *Pojďme k Bohu: Modlitby pro katolické děti* nebo *Život Ježíše*, které byly zcela křesťanského charakteru. Naopak, duchovní knihy vydané v roce 1949 jsou velmi umírněné, jedná se hlavně o romány s katolickými náměty.

Mezi těmito sedmi tituly se nacházely dvě knihy katolického kněze Jindřicha Šimona Baara, a to *Paní komisarka* a *Osmáctyřicátníci*. Obě tyto knihy mají pouze lehké katolické motivy, přičemž jejich hlavním tématem je chodský venkov. Třetí duchovní knihou v tomto roce vydanou byl titul Františka Bernarda Vaňka, též katolického kněze, s názvem *Na krásné samotě*. Stejně jako Baarova díla i toto má jen nepatrné katolické motivy. Zbylé čtyři duchovní tituly z tohoto roku jsou z edice Poklady národního umění, jedná se o tituly naučné, pojednávající o architektuře významných českých chrámů. Mezi knihami neduchovními notně pokleslo zastoupení západních autorů. Publikována byla díla pouze tři a jednalo se výhradně o tituly dětské: *Dobrodružství Toma Sawyera* od Marka Twaina, *Medvídek Pú* od Alana Alexandra Milneho a *Poklad na ostrově* od Roberta Louise Stevenson. Mezi vydanými autory naopak silně vzrostl počet spisovatelů východních, kteří byli v minulých letech publikováni jen zřídka. Jednalo se například o „*A chce se žít...*“ od Antona Pavloviče Čechova, *Sibiřské pohádky* od Konstantina Vladimiroviče Dubrovského, *Spravedliví: Legendy a příběhy* od Nikolaje Semenoviče Leskova a *Stín minulosti* od Ivana Antonoviče Jefremova.

V tomto roce již bylo možné zaznamenat působení NERČ (po roce 1950 pod názvem Ústřední ediční rada) na ediční plán nakladatelství. NERČ ve vydavatelstvích prosazovala své kulturněpolitické směrnice, jimiž většina duchovní literatury neprošla, obzvláště pak ta explicitně náboženská. NERČ se taktéž snažila redukovat počet překladů západních autorů a naopak upřednostňovala autory východního bloku. Tento trend je jasně zřetelný i na případu nakladatelství Vyšehrad. Zatímco v minulých letech redakce Vyšehradu do edičních plánů zařazovala mnoho spisovatelů západní Evropy, ruskojazyčné autory vydávala jen velmi zřídka. Vyšehrad v tomto roce taktéž musel kvůli vládním nařízením zrušit většinu svých edičních řad.

Pouze jeden rok od nástupu komunistického režimu můžeme pozorovat úplný obrat v chodu nakladatelství.

Roku 1950 bylo nakladatelstvím Vyšehrad vydáno 47 knih, z nichž 13 titulů lze zařadit do kategorie katolické literatury. Mezi nimi bylo dílo *O boží obci* napsané sv. Augustinem, vydané ve dvou svazcích. Jedná se o filozofický text z 5. století, který byl pro komunistický režim relativně nekontroverzní. Dále byla v tomto roce vydána dalších čtyři díla kněze Jindřicha Šimona Baara, *Hanýžka a Martínek*, *Holoubek*, *Lůsy* a *Skřivánek*. Tyto knihy opět obsahují spíše drobné katolické motivy a zaměřují se především na chodský venkov. Výjimkou je *Holoubek*, ve kterém však Baar k církvi vyjadřuje kritický postoj. Dále byly vydány tři knihy katolického kněze Václava Beneše Třebízského: román *Bludné duše*, zasazený do 18. století a pojednávající o sedláckém povstání, dále historický román *Černí Španělé a Pohádky a pověsti karlštejnského havrana*. Díla tohoto autora byla i za komunistického režimu přijímána velmi kladně.⁶⁴ Publikována byla také sbírka pohádek *U krále Vendelína* katolicky orientovaného spisovatele Klementa Bochořáka, který se po únorovém převratu musel uchýlit k psaní knih pro děti. Dále byla vydána sbírka povídek *Krejčí Fortunát a jiné povídky* od katolického kněze Františka Pravdy, vesnický román *Na srdci* od katolického kněze a spisovatele Františka Bernarda Vaňka a román Julia Zeyera *Jan Maria Plojhar*, obsahující lehké náboženské prvky.

Stejně jako v roce předchozím bylo i roku 1950 zastoupení západních autorů velmi malé, jednalo se o pouze o Alessandra Manzoniho a Roberta Louise Stevensona. V seznamu publikovaných autorů bylo naopak mnoho spisovatelů ruskojazyčných: Nikolaj Georgijevič Garin-Michajlovskij (*Ťomovo dětství*), Ivan Aleksandrovič Gončarov (*Všední příběh*), Michail Vasiljevič Muratov (*K dalekým břehům*), Alexej Feofilaktovič Pisemskij (*Nekňuba*) a Fedor Michajlovič Rešetnikov (*Mezi lidmi*).

Trend poklesu duchovní literatury je patrný i v tomto roce. Vydané tituly byly pro komunistický režim ideologicky nezávadné, jelikož se jednalo o díla starších katolických autorů, kteří již zemřeli, či se, v případě Františka Pravdy, jednalo o knihu pro děti. V důsledku stupňující se cenzury a silnější kontroly státu nad edičním plánem byly vydané katolické knihy velmi umírněné a často postrádaly náboženské motivy. Vyšehrad měl pro rok 1950 připraveno více publikací, které byly již připraveny k tisku. Více než dvacet titulů, převážně duchovních

⁶⁴ HRZALOVÁ, Hana. Bludné duše V.B. Třebízského. Rudé právo. 1971, 51(161), 5.

děl, bylo nicméně úřady zničeno.⁶⁵ Opět lze pozorovat vliv Ústřední ediční rady na poměr vydaných titulů od západních a východních spisovatelů.

Následující rok bylo vydáno 61 titulů, z nichž 15 bylo duchovní literatury. Jednou z těchto publikací byla *Mše svatá* od kolaborujícího kněze Josefa Beneše, generálního tajemníka Mírového hnutí katolického duchovenstva (dále MHKD), skrze které se vláda snažila řídit římskokatolickou církev. Vyšlo také dílo *Vzemi Stalinově*, napsané dalším knězem kolaborantem, Josefem Plojharem. Ten byl jednou z hlavních postav ČSL, předsedou MHKD, poslancem Národního shromáždění ČSR a ministrem zdravotnictví. Dalšími knihami byly například sbírka povídek *Z letopisů a kronik* kněze Václava Beneše Třebízského a publikace kázání kněze Bernarda Bolzana *O pokroku a dobročinnosti* z 19. století. Mezi vydané tituly patřila také sbírka lidových písní *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* od kněze Františka Sušila a kniha francouzského katolického spisovatele Pierra Debraye *Katolík se vrací ze Sovětského svazu*, kde autor velmi pozitivně hodnotí postavení katolíků v sovětské společnosti. Dále ve Vyšehradu vyšel česky a v sedmi jazykových mutacích *Katolický kněz v boji za mír*, projevy a usnesení ze sjezdu Mírového hnutí katolického duchovenstva. Byla vydána také kniha *Křesťané mluví z Varšavy: Projevy křesťanských duchovních podporujících MHKD*. Dále vyšla kniha *Péče státu o církev* od politika KSČ Bedřicha Spáčila a *Křesťané v boji za světový mír* od Zdeňka Veselého, pojednávající o „pokrokových“ duchovních. Vychází i první explicitně náboženské knihy od roku 1948: *Katechismus katolického náboženství* od kněze Václava Kubíčka a také *Pán nás volá: Příprava a modlitby k svaté zpovědi a k svatému přijímání pro mládež*.

V roce 1951 Vyšehrad publikoval také několik titulů západních autorů, jako byli Alain-René Lesage, Alessandro Manzoni, Charles Dickens, Prosper Mérimée, William Makepeace Thackeray, tedy spisovatelů 18. a 19. století, a proto pro režim přípustných. Vyšel rovněž historický román *Panna ve zbroji* od Marka Twaina. V tomto roce byly vydány tři tituly Hewletta Johnsona, anglikánského kněze, křesťanského komunisty a podporovatele Sovětského svazu, *Sovětská síla*, *Socialistická šestina světa* a *Sovětský úspěch*. Stejně jako v předchozím roce se v edičním plánu objevila řada ruskojazyčných autorů, například Sergej Timofejevič Aksakov, Ivan Alexandrovič Gončarov, Taras Chadkevič, Vladimír Korolenko a Nikolaj Prževalskij. Nakladatelství také začalo vydávat tituly pro potřeby ČSL, například

⁶⁵ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

Sjednocené zemědělské družstevnictví či *Československý lid v boji za mír: 1. čs. sjezd obránců míru v Praze*.

V tomto roce vzrostl celkový počet vydaných titulů, avšak složení edičního plánu již původní nakladatelství Vyšehrad příliš nepřipomínalo. Tento rok začalo nakladatelství poprvé vydávat náboženská díla glorifikující komunistický režim a Sovětský svaz, díla křesťanských komunistů a kněží kolaborantů. Ústřední ediční rada se opět zasadila o snížení počtu západních autorů ve prospěch čteného zastoupení autorů sovětských.

Nakladatelství v roce 1952 vydalo celkem 57 titulů, z toho 18 duchovních, včetně explicitně náboženských děl. Opět bylo publikováno dílo generálního tajemníka MHKD Josefa Beneše, a to dílo *Malá liturgika*. Mezi dalšími tituly byl historický román *Královna Dagmar* kněze Václava Beneše Třebízského a teologická kniha *O nejlepším státě* od českého kněze z 19. století, Bernarda Bolzana. Dále bylo publikováno dílo *Boží cesta: Písně a modlitby katolického křesťana* a *Sv. růženec: Modlitby ke Královně míru*. Vyšehrad rovněž vydal sborník *Církev s lidem v boji za mír* z mírové konference všech církví SSSR. Mezi dalšími významnými tituly byla *Božská komedie* Dante Alighieriho v dodnes oceňovaném překladu Otty Bablera a Jana Zahradníčka. Vyšlo také druhé vydání titulů Hewletta Johnsona *Sovětská síla* a *Sovětský úspěch*. Publikován byl kancionál *Duchovní písně* Jana Amose Komenského a náboženské učebnice *Biblické dějiny* profesora Václava Kubíčka a *Úvod do četby Nového zákona* od kněze a profesora Jana Merella. Další publikací byla kniha *Budujeme socialismus* od kolaborantského kněze Josefa Plojgara. Vyšel také historický román s církevní tematikou Karla Schulze *Kámen a bolest*.

Ze západních děl byly vydány překlady *Důmyslného rytíře dona Quijote de la Mancha* Miguela de Cervantes y Saavedra, *Zahradní slavnost* od Katherine Mansfieldové, dílo kritizující měšťanskou společnost, dále titul *Děti* od německé socialistické spisovatelky Anny Seghersové, historický román *Bij vlky, pastýři!* od Theuna de Vriese a dílo *Moji slavní bratři* od Howarda Fasta, amerického komunistického autora a držitele Stalinovy ceny míru.

Tento rok vyšlo také 6 titulů východních autorů, což byl značný pokles oproti 17 titulům vydaným v předchozím roce. Mezi těmito díly byl například budovatelský román *Daleko od Moskvy* od Vasilije Nikolajeviče Ažajeva, *Noc slunovratu* od Augusta Jakobsona a *Zlato v tajze* spisovatele Georgije Mokejeviče Markova. V neposlední řadě Vyšehrad publikoval sborník *Za vlast, za mír, za socialismus: Projevy a dokumenty ze zasedání ÚV Čs. strany lidové dne 24. 5. 1952*.

V roce 1952 bylo do edičního plánu zařazeno více duchovní literatury. I tento rok byly publikovány tituly komunistických křesťanů, zbylé duchovní knihy byly převážně díla starších katolických autorů a historické romány. Stejně tomu bylo i u publikovaných titulů západních autorů, jelikož se převážně jednalo o díla klasická a historická, pro komunistický režim tudíž nezávadná. Vyšla však i díla více nábožensky explicitní, například modlitební knížky.

4.2 Změny po roce 1953

Jak je zřejmé z bibliografie z let těsně po komunistickém převratu, úmyslem režimu bylo zničení původního charakteru nakladatelství Vyšehrad. Situace v nakladatelství se s příchodem 50. let zhoršila. Začaly politické procesy a mnoho zaměstnanců a autorů Vyšehradu bylo zatčeno a odsouzeno, většinou v rámci „monstrprocesu“ se Zelenou internacionálou. Jedni z prvních byli Bedřich Fučík a Ladislav Kuncíř, kteří byli zatčeni již v roce 1951 a následně byli v roce 1952 odsouzeni, Fučík k 15 letům a Kuncíř k 10 letům vězení. Následně byli zatčeni i další zaměstnanci Vyšehradu, například obchodní ředitel Karel Zítko, správce ředitele František Jirásek, šéfredaktor Václav Šnajdr, dále pak redaktori Ladislav Jehlička, Josef Myslivec a Rudolf Voříšek.⁶⁶ Zatčeni byli také úřednice Josefa Kolínská, historik Zdeněk Kalista, spisovatelé František Křelina, Josef Knap, Oldřich Albrecht, Stanislav Berounský a Václav Prokůpek.⁶⁷

Roku 1953 změnilo nakladatelství Vyšehrad svůj název na Nakladatelství Lidová demokracie (dále LD). Z nařízení ministerstva muselo nakladatelství propustit část svých zaměstnanců.⁶⁸ V tomto roce byla zároveň dovršena rozptýlená cenzurní soustava. Byl zřízen úřad předběžné cenzury a Hlavní správa vydavatelstev, tiskáren a knižního obchodu. V rámci nově zavedeného systému gescí bylo LD omezeno povolené množství vydávaných titulů a došlo k přeorientování charakteru celého nakladatelství. Byla mu udělena pouze specializace na český venkovský román 19. století., nově se LD mělo zaměřovat především na vydavatelské potřeby ČSL. Jediným nakladatelstvím, které v Československu získalo povolení k vydávání náboženské literatury, se stalo Ústřední církevní nakladatelství, které vzniklo v rámci Státního úřadu pro věci církevní sloučením již existujících církevních nakladatelství. Novým ředitelem

⁶⁶ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 194.*

⁶⁷ JEHLIČKA, Ladislav. Vyšehrad nebyl jenom nakladatelstvím. In: *Křik koruny svatováclavské.* s. 253

⁶⁸ VRBENSKÝ, Jaroslav. Vyšehrad v letech padesátých a šedesátých. In: *Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad.* s. 17

se stal členem předsednictva ČSL a šéfredaktor deníku Lidová demokracie, Rostislav Petera. Vedoucí redaktorkou nakladatelství LD se stala Jiřina Voříšková.⁶⁹

Nově zavedený systém měl na ediční plán nakladatelství okamžitý dopad. Kvůli omezením publikovala LD v roce 1953 pouze 14 titulů. Přestože nakladatelství již nemělo oprávnění k vydávání náboženské literatury, tři z těchto titulů by bylo možné do této kategorie zařadit. Jedním z nich bylo dílo kněze a představitele Katolické moderny, Jindřicha Šimona Baara, *Cestou křížovou: Žebračka*, vesnická próza z 19. století s lehkými náboženskými motivy. Další knihou byl historický román *Z letopisů sázavských* kněze 19. století Václava Beneše Třebízského. Třetím titulem bylo *Za mír, za socialismus: Projevy a stati z let 1950–1952* od kněze Josefa Plojgara. Nakladatelstvím LD byly také vydány dvě práce východních autorů, historický román ruského spisovatele Sergeje Petroviče Borodina *Dmitrij Donský* a román z 19. století *Ztracená síla* ukrajinského spisovatele Panase Myrného. Většina těchto titulů vycházela v nákladu deseti až patnácti tisíc kusů.

Změny v organizaci knižního trhu měly na nakladatelství neblahý dopad. Ještě roku 1952 vydalo 18 knih s duchovními přesahy, dokonce i explicitně náboženské tituly. V roce 1953 však cenzurou prošly pouze tři křesťanské tituly. Dva tituly byly schváleny, jelikož zapadaly do specializace LD na český venkovský román 19. století, a třetí titul bylo možno vydat jen proto, že jeho autorem byl poslanec ČSL. V důsledku zesilujících cenzurních nařízení se v edičním plánu neobjevil ani jeden západní autor.

Roku 1954 vydalo nakladatelství pouze pět publikací, dvě z nich byly duchovní knihy. První byla dílo křesťanského komunisty Hewletta Johnsona *Nový věk Číny*, cestopis z jeho návštěvy Čínské lidové republiky. Druhá kniha byla dílem dominikánského kněze a spisovatele Bartolomé de las Casas z roku 1552 *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Zbýlé tři tituly byly *Lidový kalendář na rok 1955*, *Pro blaho vlasti – pro vítězství míru: Úkoly pracovníků a funkcionářů Čsl. strany lidové po 10. sjezdu KSČ* a *Včera a dnes: Hmotná a kulturní úroveň československého lidu* od redaktora deníku Lidová demokracie Zdeňka M. Veselého.

V roce 1955 bylo v nakladatelství LD publikováno 8 titulů, z nichž pouze dva byly duchovní povahy, a to *Pevný základ naší bezpečnosti a míru* od kolaborantského kněze a jedné z hlavních postav ČSL Josefa Plojgara. Druhou duchovní knihou byl sborník projevů a článků

⁶⁹ MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

ruského představitele pravoslavné církve Nikolaje *Za mír!* Dále byly vydány dva tituly ruskojazyčných autorů *Lod' do Italie* od V. J. Berezina a *Nezměrný oceán* od Pavlo Hryhoroviče Tyčiny. Dalšími tituly byly *Deset slavných let 1945–1955: Sborník k výročí osvobození Československa Sovětskou armádou*, *Lidový kalendář 1956* a kniha Antonína Švehly *Život plný boje: Karel Havlíček ve svých vlastních slovech*.

V roce 1956 nakladatelství publikovalo nejméně titulů za celou svou existenci, a to pouze čtyři. Jedinou knihou s náboženskými prvky byl historický román z 19. století *Ekhart* od německého spisovatele Josepha Victora von Scheffela, s lehkým katolickým motivem. Dalšími tituly byly cestopis *Na průsečíku Evropy* od Jana Severina, naučná kniha *Svět v kostce* od Zdeňka M. Veselého a *Lidový kalendář 1957*.

V rámci cenzurních opatření fungoval i systém přidělu papíru, který byl využíván jako nástroj, jímž vláda bránila nevyhovujícím nakladatelstvím v distribuci přílišného počtu titulů. Tento rok byl nakladatelství LD přiděl opět snížen, což vedlo k poklesu nákladu, který se u všech titulů pohyboval jen okolo pět a půl tisíce.

Již v roce 1957 se v Československu začala uvolňovat kulturní a politická nálada, což se projevilo i na edičním plánu nakladatelství Lidové demokracie. Celkově vyšlo 17 titulů, z nichž pět bylo duchovních. Jedním z nich byla sbírka povídek římskokatolického prozaika a teologa Jaroslava Durycha *Tři dukáty*. Dále LD publikovala román *Jádro věci* od katolického spisovatele Grahama Greena. Vyšel také vesnický historický román *Mastičkář* z 19. století od katolického kněze a spisovatele Jana z Hvězdy a román *Chrt*, rovněž z 19. století, byl dílem kněze a spisovatele Václava Kosmáka. V neposlední řadě vyšel cestopis *K břehům Tichého oceánu* od předsedy MHKD Josefa Plojgara. Nakladatelství také vydalo čtyři tituly západních autorů: druhé vydání *Panny ve zbroji* od Marka Twaina, *Zvony Nagasaki* od japonského spisovatele Takaši Nagaiho, román *Islandaisa se vrací* od nizozemského autora Freda Germonpreze a román německého spisovatele Ericha Marii Remarqua *Černý obelisk*.

Jak můžeme vidět, díky uvolňujícím se cenzurním opatřením již prošly i knihy katolických intelektuálů, jako jsou Durych a Green. Rovněž se přes síto cenzury dostaly i knihy západních autorů, i když se jednalo zejména o, pro komunistický režim, nekontroverzní díla. S upadajícím vlivem cenzurních orgánů tento rok v LD nevyšla žádná díla východních autorů.

Roku 1958 vydalo nakladatelství LD 21 titulů, devět z nich bylo s křesťanskou tematikou. Mezi nimi byl venkovský román *Poslední soud* od kněze Jindřicha Šimona Baara a historický

román *Anežka Přemyslovna* od kněze Václava Beneše Třebízského. Dalším publikovaným dílem byla sbírka básní *Kouzelná lampa* od katolického spisovatele Jaroslava Durycha. Dále byl vydán román *Eugenie* z 19. století od kněze Václava Kosmáka a historický román *Malomocný král* od polské spisovatelky Zofie Kossak-Szczuckové, s katolickou tematikou. Následně vyšla přebásněná *Legenda o svaté Kateřině*. Tento rok v nakladatelství také vyšel titul *Vítězný únor 1948 a Čs. strana lidová* napsaný knězem a předsedou ČSL Josefem Plojharem. Dalším titulem byla sbírka vesnických povídek *Pod hanáckou oblohou* kněze Jana Vyhlídala. Publikován byl i historický román s křesťanským tématem *Ben Hur* napsaný Lewisem Wallacem. Od autorů ze Sovětského svazu byl vydán pouze jeden titul, a to *Korán a meč* uzbeckého spisovatele Ajbeka. Ze západních titulů vyšlo *U nás v Sichemu* od Ernesta Claese, *Kieu* od Du Nguyena a *Konec léta* od Kate O'Brienové.

I v roce 1958 pokračoval trend uvolňování cenzury, což dokonce umožnilo zařazení náboženských titulů vyprávějících o životech světců do edičního programu. S menším vlivem cenzurních úřadů nakladatelství postupně přestávalo zařazovat ruskojazyčné autory a naopak se v edičním plánu opět začali objevovat autoři západní.

Ediční plán z roku 1959 přináší, stejně jako rok předchozí, 21 titulů. Mezi nimi bylo šest knih katolické literatury. I tento rok bylo publikováno dílo katolického kněze a spisovatele Jindřicha Šimona Baara, konkrétně jeho vesnický román *Hanče*. Dále vyšla sbírka historických povídek *Cyrilka na Hané* od kněze Václava Beneše Třebízského. V nakladatelství též vyšel filozofický román *Konec dobrodružství* anglického katolického romanopisce Grahama Greena. Dále byla publikována kniha *Svatováclavská mše 1876* od Jana Nerudy, povídka s katolickým námětem, vydaná ve speciálním neprodejném vánočním tisku. Publikována byla též kniha *Nedokončená pouť: Čtení o Václavu Beneši Třebízském* od Josefa Šacha, pojednávající o životě a díle katolického kněze Třebízského. Vyšla také sbírka vesnických povídek *Jdu na Slovácko krásné: Výbor z díla* od kněze Františka Zýbala. V porovnání s předešlým rokem vyšlo roku 1959 duchovních titulů méně, zato ale vycházela literatura kvalitnější a počet propagandistických knih se snížil.

Ze západních děl byla publikována sbírka válečných povídek *Signály svědomí: Výbor z próz* německého autora Wolfganga Borcherta, román *Laborantka* od francouzského spisovatele Paul Bourgeta a román *Korzár Jan Bart* od Nizozemce Freda Germonpreze. Z autorů východního bloku vyšla pouze Tatjana Vladimirovna Tolstaja a její dílo *Jaro básníka*. Z titulů pro potřeby ČSL bylo vydáno *Poslání a úkoly Československé strany lidové*.

V roce 1960 vyšlo v Lidové demokracii 16 titulů. Jediným náboženským dílem bylo druhé vydání historického románu *Ben Hur* amerického spisovatele Lewise Wallace, vyprávějící fiktivní příběh jednoho z prvních Kristových následovníků. Tento rok v nakladatelství vyšla řada naučné literatury. Mezi vydanými tituly byly například: *ČSSR v kostce*, *Co víme o vesmíru*, *Cesta do Afriky*, *Až pod střechu světa* a *Technika našeho století*.

Pro ČSL vydalo nakladatelství LD sborník *Pod vítězným praporem: Sborník k 15. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou*. Náklad většiny publikací se stále pohyboval okolo pěti tisíc kusů, avšak některé tituly byly vydány ve vyšším nákladu. Například *Hory mají srdce v člověku* od Miloslava Bureše a *Planeta Eden* od polského autora Stanisława Lema byly vydány v nákladu deseti tisíc kusů.

Roku 1961 nakladatelství publikovalo 20 titulů, z nichž tři byly duchovní. Mezi nimi byla novela z vesnického prostředí *Pro kravičku* napsaná knězem Jindřichem Šimonem Baarem. Dále vyšla sbírka hanáckých povídek *Strýčkovy rozumy* od katolického kněze Karla Křena. Třetí knihou byl titul *Křesťané a socialismus* od kněze, politika a komunisty Josefa Plojhara. Tento rok bylo vydáno mnoho zahraničních titulů, například *Neklidné stopy* od Romana Bratnyho, *Lidé kolem Čechova: Setkání a dojmy* od Michaila Pavloviče Čechova, *Zelený ráj* od Williama Henryho Hudsona, *Slepec* od Waltera Jense a *Cesty k moři* od Françoise Mauriaca. Pro potřeby ČSL byl vydán sborník projevů a dokumentů *Celostranická konference Čs. strany lidové*.

Nakladatelství nadále pokračovalo ve vydávání vesnických románů z 19. století v rámci své specializace. Tento rok bylo devět titulů zahraničních autorů, a to jak západních, tak sovětských. Jednalo se převážně o klasická díla. Výrazně se také zvýšil počet nákladů, většina knih vyšla v počtu sedmi až deseti tisíc kusů. Knihy *Zelený ráj* a *Dobrodružství v Eridanu* dokonce vyšly v nákladu dvanácti tisíc kusů.

V roce 1962 bylo v LD vydáno 19 titulů, z nichž dva byly náboženské. Prvním z nich byl román *Skřivánek* od kněze Jindřicha Šimona Baara, druhým titulem byl cestopis *Popis východních krajů světa* napsaný středověkým mnichem, bratrem Oldřichem. Zahraničních titulů tento rok vyšlo pět, například román *Salambo* od Gustava Flauberta a *Africká setkání* Geralda Göttinga. Z komunistické literatury byl vydán spis *Ještě tato generace: Podle materiálů 22. sjezdu KSSS* od Zdeňka Veselého.

Následující rok bylo LD publikováno 22 titulů, mezi nimi čtyři tituly duchovní. Jednalo se o protiválečnou povídku *Neklidná noc* od západoněmeckého evangelického kazatele Albrechta

Goese. Dále vyšla sbírka povídek katolického spisovatele Grahama Greena *Suterén a jiné povídky*. Publikován byl také titul *Společná cesta – jeden cíl*, sborník projevů a článků kněze, předsedy ČSL a ministra zdravotnictví Josefa Plojgara. Dále vyšla naučná kniha historika Vladimíra Vavříčka *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. V roce 1963 vyšlo více zahraničních publikací než předchozí rok, například *Znamení rukou* od Jana Dobraczyňského, *Bud' proklet den* od Geralda Gordona a tři díly historického románu norské spisovatelky Sigrid Undsetové, jehož publikování nakladatelství převzalo od Ladislava Kuncíře již skoro před třiceti lety. Ze stranické literatury byl publikován sborník *K břehům budoucího času: Podle materiálů z 12. sjezdu KSČ*. Náklad LD se stále zvyšoval, skoro všechny tituly tento rok vyšly v nákladu deseti tisíc kusů.

Roku 1964 v nakladatelství vyšlo 19 titulů, dva z nich náboženské. Jedním z nich byla sbírka *Pobělohorské elegie* napsaná knězem Václavem Benešem Třebízským a druhým kniha *V pevném svazku Národní fronty k radostným zítřkům* od kněze kolaboranta Josefa Plojgara. Tento rok byla více než polovina, respektive deset publikovaných titulů napsáno zahraničními autory a nevyšla ani jedna kniha autora sovětského. Kromě dvou knih též nebyly publikovány tituly stranické, politické či propagandistické. V tomto roce vyšla novela *Romance bez hranic* od Jurije Břežana, kterou z němčiny pod pseudonymem Bedřich Dvořák přeložil Bedřich Fučík, propuštěný v roce 1960 v rámci amnestie.⁷⁰

V roce 1965 vyšlo celkem 15 titulů. Pouze jeden byl duchovního charakteru, a to historický román *Malý starodávný svět* od Antonia Fogazzaro, představitele spiritualistického proudu italské dekadence a katolického modernismu. Sedm publikovaných titulů bylo napsáno zahraničními spisovateli. Pro ČSL bylo vydán sborník *Celostranická konference Čs. strany lidové: Praha, 9.–10. října 1965*.

Roku 1966 bylo publikováno 20 titulů, nebylo ale vydáno žádné duchovní dílo. V nakladatelství vyšlo šest zahraničních titulů, například *Zkouška nevinny* od Agathy Christie, *Předchůdcové Marka Pola* od Alberta Serstevensa a *Leonardo da Vinci* od Lea Weismantela. V nakladatelství byly publikovány dva tituly pro Ústřední školu Čs. strany lidové *Nová soustava řízení v průmyslu* a *Svět našich dnů*. Náklad většiny knih se stále držel okolo deseti tisíc kusů. Román *Tyran a soud* Vernerera Bergengruena byl vydán v nákladu 20 tisíc kusů a detektivka *Stopa vede k Renému* Rudolfa Ströbingera byla vydána v nákladu 16 tisíc kusů.

⁷⁰ BLAŽÍČEK, Přemysl. Bedřich Fučík. In: *Slovník české literatury po roce 1945*.

Pouze 16 titulů bylo nakladatelstvím vydáno v roce 1967. Do edičního plánu se již promítají bližící se změny spojené s pražským jarem. Oproti minulým letům se počet duchovních titulů v edičním plánu zvýšil na téměř polovinu, tedy na sedm titulů. Tyto tituly byly zároveň více nábožensky explicitní. Jedním z nich byl cestopis po stopách sv. Františka z Assisi *Umbrijské kroniky* od Romana Brandstaettera, odborníka na Bibli. Dále se jednalo o biblický román *Úmluva* od Zofje Kossakové. V nakladatelství též vyšla biografie *Pastýř a kormidelník: Životopis svatého Otce Jana XXIII.* od Alfreda Kumpfa, který rozmlouvá o papežově životě, jeho poselstvích a výkladu Bible. Dále byl publikován titul *Rasy a rasismus ve světě* napsaný Milanem Salajkou, teologem a duchovním Církve československé husitské. Vydáno bylo také středověké dílo *Sága o svatém Olavu* od Snorriho Sturlusona, vyprávějící o prvním norském světcí. Dále byly vydány dva svazky historického románu *Jeremiáš – Slyšte hlas* napsaného Franzem Werfelem, který pojednává o starozákonním proroku Jeremiášovi. Pro Ústřední školu Čs. strany lidové byl vydán titul *Hospodářské vztahy v zemědělství a výživě*.

4.3 Pokus o obnovu a rok 1969

S příchodem roku 1968 probíhaly ve všech společenských rovinách prudké změny, které se nevyhnuly ani nakladatelství LD. S uvolněnou kulturní a politickou náladou dostali lidé možnost vyjádřit své názory. Došlo ke vzniku petice za návrat k původnímu názvu nakladatelství – Vyšehrad. Tuto petici podepsala skupina významných osobností českého literárního světa, včetně Jaroslava Seiferta. Zároveň byl v petici žádán návrat Bedřicha Fučíka do čela nakladatelství.⁷¹

V deníku Lidová demokracie z 22. března byl vydán článek, ve kterém byla oficiálně oznámena změna názvu nakladatelství. Z textu článku je jasně zřetelná změna atmosféry, autor v něm nezastřeně kritizuje činy komunistického režimu v padesátých letech. Úvod článku zní: „Pracovníci nakladatelství Lidová demokracie postoupili redakci prohlášení, v němž uvádějí, že se rozhodli vrátit se k původnímu názvu a k dobré kulturní tradici nakladatelství Vyšehrad, které bylo v době politických procesů padesátých let zlikvidováno a převážná část jeho pracovníků a spolupracovníků, mezi nimi řada významných spisovatelů a publicistů, odsouzena k dlouholetým trestům zcela bezdůvodně, jak bylo prokázáno jejich rehabilitací. Zvláště hluboce se sklánějí při vzpomínce na vědeckého redaktora nakladatelství PhDr. Rudolfa Voříška, který

⁷¹ VRBENSKÝ, Jaroslav. Vyšehrad v letech padesátých a šedesátých. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 17

*zahynul ve vězení a jehož památce se zatím nedostalo ani toho mála, co se nazývá rehabilitací.*⁷²

Kritika režimu v článku pokračuje větou: *„Nícméně soustavná diskriminace, cenzurní praxe, nepatrný přiděl papíru a deviz na zahraniční honoráře zabránily vydat některé publikace, jejichž včasné vydání by bylo znamenalo nesporný přínos a obohacení naší knižní kultury.“* V článku taktéž zaměstnanci nakladatelství Vyšehrad požadují, aby *„nakladatelství obdrželo materiálové, výrobní a devizové možnosti v rozsahu původního nakladatelství“* a dále aby se Vyšehrad stal samostatnou jednotkou ČSL a nakladatelství řídilo svou vydavatelskou činností bez vnějších zásahů.⁷³

O dva dny později vyšel článek s názvem *O rovnoprávnosti ve vydavatelském podnikání*. Zde se uvádí, že *„Vydavatelství a nakladatelství Lidová demokracie jako hospodářské zařízení Čs. Strany lidové bylo v uplynulých letech nejednou vystaveno přímému politickému a ekonomickému omezování činnosti, které nezřídka přecházelo v přímý akt administrativního zásahu.“* Dále je v článku požadován návrat tiskáren všem politickým stranám a omezování přidělu rotačního papíru je označeno za politickou diskriminaci. Článek také kritizuje *„skutečnost, že se v průběhu posledních let snížil objem výroby nakladatelství Lidová demokracie na pouhý zlomek objemu výroby bývalého nakladatelství Vyšehrad“*. Proto nakladatelství požaduje na následující rok přiděl papíru alespoň 300 tun a žádá i to, aby byl rokem 1970 přidělový systém zcela zrušen. Článek dále uvádí, že oficiálně dojde ke změně názvu vydavatelství k 1. červenci a že zároveň dojde k obnově Čtenářského klubu Vyšehrad. Je také požadováno navrácení znárodněných prodejen a budov Vyšehradu. Dalším z požadavků je přejmenování budovy Lidová demokracie na původní název palác Charitas.⁷⁴

23. dubna byl publikován článek vykreslující dopad komunistického režimu na chod nakladatelství. Autor Pavel Miňovský zde píše: *„Psal se rok 1951 a nakladatelství Vyšehrad, které vydávalo ročně v průměru asi 120 titulů, bylo solí v očích. A bylo proto likvidováno.“* Ve článku se dále píše o věznění zaměstnanců a spolupracovníků Vyšehradu a jejich následné rehabilitaci. Součástí je i rozhovor s Ladislavem Jehličkou.⁷⁵

Následně bylo 16. května vydáno prohlášení požadující návrat Bedřicha Fučíka do pozice ředitele. Pod toto prohlášení se podepsali mnozí českoslovenští umělci jako například Jaroslav

⁷² Nakladatelství LD se vrátí k jménu Vyšehrad. LD

⁷³ Nakladatelství LD se vrátí k jménu Vyšehrad. LD

⁷⁴ O rovnoprávnosti ve vydavatelském podnikání. LD

⁷⁵ MIŇOVSKÝ, Pavel. Dohrát hru poctivě až do konce. Některé podrobnosti o likvidaci nakladatelství Vyšehrad. LD

Seifert, Josef Somr, Václav Renč, Jiří Suchý, Emila Medková a Michal Florian.⁷⁶ Toto prohlášení nevzniklo náhle, navrácení Fučíka do Vyšehradu se v katolických kruzích projednávalo již několik měsíců.⁷⁷ Stejněho dne Vyšehrad vydává své stanovisko, ve kterém děkuje za podporu umělců podepsaných pod prohlášením a zároveň zveřejňuje část svého edičního programu na rok 1969. Nakladatelství oznamuje, že plánuje publikovat tituly „předních světových autorů“ (Greene, Undsetová, Pourrat atd.), křesťanských filozofů (Guitton, Pecka, Maritain atd.) a klasické i současné československé autory, které doposud nebylo možné publikovat.⁷⁸

O den později vyšel v listu Večerní Praha článek Jana Nového, ve kterém se negativně vyjadřoval o prohlášení umělců z 16. května, nesouhlasil s návratem Bedřicha Fučíka, a dokonce ho obviňoval z podpory nacismu za války. Proti argumentům Jana Nového se brzy postavil redaktor, básník a spisovatel Zdeněk Urbánek, který byl po roce 1968 umístěn na seznam zakázaných autorů. Urbánek se ve svém článku *Náhle procitlý zájem* Bedřicha Fučíka zastával.⁷⁹ Brzy se ke článku Jana Nového vyjádřil i sám Fučík, který se obhájí a nařčení Nového vyvrací.⁸⁰

Bedřich Fučík se nakonec přece jen do nakladatelství Vyšehrad vrátil, leč jako literární poradce a pouze na dva roky. V této funkci měl ovšem podstatný vliv na směřování nakladatelství, složení edičního plánu a tvoření knižních edic.⁸¹ Pozici ředitele převzal Václav Kypta, nahradil tím Václava Černého, který byl ve funkci ředitele od roku 1963.⁸² V roce 1968 se do Vyšehradu navrátil i redaktor a překladatel Ladislav Jehlička, který zde o dva roky později založil dějepisnou edici *Historica*.⁸³ Tento uvolněný stav však netrval dlouho a s příchodem vojsk Varšavské smlouvy a následnou normalizací byly jakékoliv další změny znemožněny.

Na edičním plánu Vyšehradu z roku 1968 se pražské jaro ještě nestačilo podepsat. Celkem vyšlo pouhých 14 titulů, z toho 6 duchovních. Byla publikována díla tří kněží: vesnický román *Jan Cimbura* od Jindřicha Šimona Baara, historická povídka *V podvečer pětileté růže* od Václava Beneše Třebízského a sbírka povídek *Slovácké povídky a humoresky* od Františka

⁷⁶ Obnovit tradici nakladatelství Vyšehrad. LD

⁷⁷ SAK, Robert. „Život na vidrholci“ (Příběh Bedřicha Fučíka). s. 362

⁷⁸ Stanovisko nakladatelství LD. LD

⁷⁹ URBÁNEK, Zdeněk. *Náhle procitlý zájem*. LL

⁸⁰ FUČÍK, Bedřich. *Nikoliv dialog*. LL

⁸¹ SAK, Robert. „Život na vidrholci“ (Příběh Bedřicha Fučíka). s. 363

⁸² MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945*

⁸³ CHOLÍNSKÝ, Jan. Heroický skeptik, jenž v žertu neměl sobě rovna Nad životem a dílem Ladislava Jehličky (1916–1996). In: *Securitas Imperii*. s. 197

Zýbala. Dále vyšla sbírka detektivních povídek *Modrý kříž* od Gilberta Keitha Chestertona, jejichž hlavní postavou je katolický kněz. Nakladatelství také publikovalo druhé vydání cestopisu *Umbrijské kroniky* a biografie *Pastýř a kormidelník: Životopis sv. Otce Jana XXIII.* Stejně jako v minulém roce nevyšlo žádné dílo ruskojazyčného autora. Z děl západních autorů byl vydán klasický román *Numa Roumestan* od francouzského spisovatele Alphonse Daudeta. K padesátému výročí vzniku Československa vyšel Magazín Lidové demokracie.

Náklady výtisků se tento rok u některých děl značně zvýšily: *Jan Cimbura* byl vydán v nákladu 90 tisíc kusů, *Modrý kříž* v nákladu 50 tisíc kusů a *V podvečer pětileté růže* vyšlo v počtu 40 tisíc kusů.

Uvolnění roku 1968 se na edičním plánu projevilo až o rok později. Některé knihy mělo nakladatelství připraveno k vydání již na konec roku 1968, ale kvůli zdržení v tiskárně muselo být jejich publikace odložena až na rok 1969.⁸⁴

V roce 1969 vyšlo 50 titulů, nejvíce od reorganizace v roce 1953. Knihy také mohly začít vycházet v edicích, což bylo doposud zakázáno.⁸⁵ Bylo vydáno i množství náboženské literatury, přesněji 25 titulů. Duchovní díla vydaná tohoto roku byla mnohem více explicitně náboženská než v letech minulých. Ještě na konci roku 1968 se nakladatelství vyjádřilo, že chce zaplnit nedostatek nábožensko-filozofické literatury, který vznikl jejím opomíjením v posledních dvaceti letech. Z tohoto důvodu byla také vytvořena edice *Prameny*, zaměřená na díla teologická. Vyšehrad také plánoval začít publikovat knihy pro mládež.⁸⁶ Dále vznikla edice esejistická *Krystal*, edice *Studium*, edice románová *Rok* a edice poezie *Tvar* a postupně i další.⁸⁷

V edičním plánu na rok 1969 byla polovina publikovaných titulů duchovních. V edici *Prameny* byla vydána pouze 2 díla: *Bohatší život* od Friedricha Heera a *Cesta k pravdě* od Dominika Pecky. Dále byly publikovány tituly jako *Velký příběh Bible* od Stefana Andrese, *Deník venkovského faráře* od Georgese Bernanose a *Gaudium et spes: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě.* V edici *Orientace* byla vydána díla *Člověk a dějiny* a *Člověk a technika* od římskokatolického kněze Dominika Pecky, který byl v padesátých letech vězněn. Vyšehrad též publikoval *Pacem in terris* od papeže Jana XXIII. a *Humanae vitae* od papeže Pavla VI.

⁸⁴ Perspektivy Vyšehradu. Naše rodina

⁸⁵ VRBENSKÝ, Jaroslav. Vyšehrad v letech padesátých a šedesátých. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 17

⁸⁶ Perspektivy Vyšehradu. Naše rodina

⁸⁷ VRBENSKÝ, Jaroslav. Vyšehrad v letech padesátých a šedesátých. In: Literatura s názorem_80 let nakladatelství Vyšehrad. s. 17

Taktéž vyšel soubor legend o životech světců s názvem *Nejstarší legendy přemyslovských Čech* a román o životě svaté Anežky *Dcera královská blahoslavená Anežka Česká* od Františka Křeliny. Byl vydán i román *Holoubek* napsaný knězem Jindřichem Šimonem Baarem.

Vyšehrad rovněž publikoval román *Chudá žena* francouzského katolického spisovatele Léona Bloye, *V druhé světnici* od katolicky orientovaného spisovatele Klementa Bochořáka a román *Duše a hvězda* od katolického prozaika Jaroslava Durycha. Byla též vydána díla tří katolických intelektuálů odsouzených v padesátých letech v procesu se Zelenou internacionálou: román *Vzdálená země* od Josefa Knapa, román *Zakryto slzami*, román pro děti *Naše hříbátka* od Václava Prokúčka a báseň *Popelka nazaretská* od Václava Renče. Od polského spisovatele Jana Dobraczyňského vyšel román *Listy Nikodemovy*, jehož děj vychází z Nového zákona. Dalším polským dílem bylo *Quo vadis* od Henryka Sienkiewicze, román líčící osudy prvních křesťanů. Vyšel taktéž román *Plná slávy* od britského spisovatele Bruce Marshalla, jehož hlavní postavou je katolický kněz. Kromě toho byla publikována náboženská prvouka *První čtení* od kněze a profesora teologie Ladislava Pokorného a kniha pro mládež *Terezka Martinová* od katolické učitelky Marie Holkové. Vyšlo i třetí vydání románu *Ben Hur*.

Z ruskojazyčných autorů tento rok nevyšel žádný titul. Ze západních autorů vyšel například *Kašpar z hor* od Henriho Pourrata, *Vánoční povídky* od Charlese Dickense a *Oznamuje se vražda* od Agathy Christieové. V porovnání s předchozími roky došlo k nárůstu nákladu. Mnoho knih bylo vydáno v nákladu 15 až 20 tisíc kusů a tituly jako například *Quo Vadis*, *Král dobrodruhů*, *Třetí oko Šivovo*, *Zločin v tichém domě*, *Slovácko sa súdí* a *Muž zákona* byly vytištěny v nákladu 50 až 65 tisíc kusů.

Problémy s produkcí, se kterými se Vyšehrad potýkal již v roce 1968, přetrvávaly i v roce 1969. Znamenalo to, že nakladatelství nemohlo splnit svůj ediční plán, neboť tiskárna, ve které si Vyšehrad nechával tisknout své knihy, začala tisknout pro jiné nakladatelství a na Vyšehrad již neměla kapacitu. Důsledkem bylo prodloužení produkční lhůty až na deset měsíců. Většina titulů z edičního plánu tak vyšla až v druhé polovině roku a mnoho knih naplánovaných na rok 1969 se v tomto roce vydat vůbec nepodařilo.⁸⁸ Překážku taktéž představovalo značné snížení přídělů papíru, který byl Vyšehradu na začátku roku 1970 snížen na pouhou polovinu.⁸⁹

Po roce 1968 však nepředstavovaly problémy s tiskem jedinou překážku. Další komplikací se stala i znovu zavedená cenzura. Mnoho autorů bylo po roce 1968 zařazeno na seznam

⁸⁸ DAVID, Jan. *Jubileum Vyšehradu*. In: Lidová demokracie.

⁸⁹ SAK, Robert. „Život na vidrholci“ (Příběh Bedřicha Fučíka). s. 367

zakázaných jmen, což často znamenalo, že již připravené tituly nebylo možné vydat. Nakladatelství bylo například znemožněno vydání publikace knihy o F. M. Dostojevském, jelikož její autor František Kautman se během pražského jara řadil k reformním komunistům.⁹⁰

⁹⁰ CHOLÍNSKÝ, Jan. Heroický skeptik, jenž v žertu neměl sobě rovna Nad životem a dílem Ladislava Jehličky (1916–1996). In: *Securitas Imperii*. s. 198

5 Závěr

Nakladatelství Vyšehrad prošlo v letech 1949-1969 obdobím dramatických změn a výzev, které zásadně ovlivnily jeho fungování a směřování. Po únorovém převratu v roce 1948, kdy komunistická strana převzala moc, se situace na československém knižním trhu radikálně změnila. Nový režim, který prosazoval ateistickou ideologii, okamžitě začal zasahovat do činnosti nakladatelství s náboženským zaměřením, mezi něž patřil i Vyšehrad.

Jedním z prvních kroků komunistické vlády bylo zavedení přísné cenzury a kontroly nad vydavatelskou činností. V roce 1949 byly přijaty nové zákony ovlivňující vydávání a rozšiřování knih, které výrazně omezily počet povolených nakladatelství a přinesly centralizaci knižní produkce pod dohledem státu. Vyšehrad, který byl původně založen s cílem šířit duchovní a kulturní literaturu, se musel přizpůsobit novým podmínkám, které byly pro jeho původní poslání silně nepříznivé.

Navzdory těmto obtížím se nakladatelství Vyšehrad dokázalo udržet v provozu, především díky své příslušnosti k Československé straně lidové. Nakladatelství tak nadále mohlo pokračovat ve vydávání knih, které však musely být v souladu s novými politickými a ideologickými požadavky režimu. Vyšehrad se v letech těsně po Únoru specializoval na vydávání děl klasických autorů a současné literatury, která byla v souladu s oficiální ideologií, ale zároveň se snažil uchovat určitou úroveň duchovní literatury, což bylo nesmírně obtížné.

V období tzv. tání v druhé polovině 50. let, kdy došlo k určitému politickému uvolnění, se nakladatelství snažilo využít této příležitosti k vydávání významných děl, která měla duchovní a kulturní hodnotu. Přesto bylo stále vystaveno přísné cenzuře a kontrolám, které omezovaly jeho činnost. Toto období bylo charakterizováno snahou o nalezení rovnováhy mezi požadavky režimu a vlastním posláním nakladatelství. Vyšehrad se stal místem kulturního odporu a duchovního vzdoru, což bylo jasně viditelné ve vydávání děl významných autorů jako Jana Zahradníčka, Grahama Greena a Evelynu Waugha i v období přísné cenzury.

Další významnou etapou byla 60. léta, kdy se s blížícím se pražským jarem otevřely nové možnosti pro kulturní a politickou liberalizaci. Nakladatelství Vyšehrad se pokusilo využít tohoto krátkého období k obnovení své původní činnosti a vydávat duchovní literaturu. Publikovalo v té době díla, která byla dříve zakázána nebo omezena, a snažilo se znovu etablovat na trhu jako významný vydavatel duchovní literatury.

Invaze vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 však přinesla těmto nadějím konec. Období normalizace, které následovalo, znamenalo návrat k přísné kontrole a cenzuře. Vyšehrad musel opět čelit restrikcím, které omezovaly jeho vydavatelskou činnost. Přesto se mu podařilo udržet určitou kontinuitu a pokračovat ve své činnosti, i když v omezeném rozsahu.

Závěrem lze říci, že historie nakladatelství Vyšehrad během komunistického režimu je příkladem odolnosti a adaptability kulturních institucí v nepříznivých podmínkách. Vyšehrad se dokázal přizpůsobit měnícím se politickým a ideologickým podmínkám, aniž by zcela opustil své původní poslání. Tento příběh je připomínkou důležitosti svobody slova a nezávislé kultury v každé společnosti. Nakladatelství Vyšehrad nejen přežilo období tvrdých restrikcí, ale také přispělo k uchování a šíření duchovní a kulturní literatury, a tím zanechalo významný odkaz budoucím generacím.

6 Literatura

Knihy a sborníky

FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. ISBN 978-80-7308-450-9.

JANOUSEK, Pavel, Akademie věd České republiky a Ústav pro českou literaturu (Akademie věd ČR). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2007. sv. II. ISBN 978-80-200-1527-3.

JEHLIČKA, Ladislav. *Křik Koruny svatováclavské*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-394-7.

KOTOUS, Jan a PEHR, Michal. *Bohumil Stašek (1886-1948): Život a doba : příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgre. ThDr. h.c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly ; Vyšehrad, 29. října 2008*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-431-6.

KOURA, Petr a VANÍČKOVÁ, Vladimíra. *Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-00-3.

KUNCÍŘ, Ladislav a BRYCHTA, Jan. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, c1985. ISBN 0-946-352-22-4.

LOLLOK, Marek. *Kritika v pohybu: literární kritika a metakritika 90. let 20. století / Marek Lollok*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9416-1.

PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2407-7.

PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin. *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.

PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1945-1989 v kontextech*. Praha: Torst, 2017. ISBN 978-80-7215-554-5.

RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu (1945-1989)*. Praha: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-334-6.

SAK, Robert. „*Život na vidrholci*“ (*Příběh Bedřicha Fučíka*). Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-670-3.

VYŠEHRAD. *Literatura s názorem: 80 let nakladatelství Vyšehrad 1934-2014*. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN:978-80-7429-488-4

WÖGERBAUER, Michael; PÍŠA, Petr; ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

Články

DAVID, Jan. Jubileum Vyšehradu. *Lidová demokracie*. 1969, 25(257), 1.

Dohrát hru poctivě až do konce. *Lidová demokracie*. 1968, 24(112), 3.

FUČÍK, Bedřich. Nikoliv dialog. *Literární listy*. 1968, 1(15), 8.

HRZALOVÁ, Hana. Bludné duše V. B. Třebízského. *Rudé právo*. 1971, 51(161), 5.

CHOLÍNSKÝ, Jan. Heroický skeptik, jenž v žertu neměl sobě rovna Nad životem a dílem Ladislava Jehličky (1916–1996). *Securitas Imperii*. 2011, 19(2), 158-217. ISSN 1804-1612.

Nakladatelství LD se vrátí k jménu Vyšehrad. *Lidová demokracie*. 1968, 24(81), 5.

O rovnoprávnosti ve vydavatelském podnikání. *Lidová demokracie*. 1968, 24(83), 1.

Obnovit tradici Nakladatelství Vyšehrad. *Lidová demokracie*. 24(134), 3.

Perspektivy Vyšehradu. *Naše rodina*. 1968, 1(2), 21.

PROCHÁZKA, Karel. Vyšehrad v současnosti a budoucnosti. *Lidová demokracie*. 1969, 25(275), 13.

Stanovisko nakladatelství LD. *Lidová demokracie*. 1968, 24(134), 3.

URBÁNEK, Zdeněk. Náhle procitlý zájem. *Literární listy*. 1968, 1(14), 6-7.

Online zdroje

BLAŽÍČEK, Přemysl. Bedřich Fučík. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. 2015. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=367&hl=fu%C4%8D%C3%ADk+>

MALÁ, Zuzana a SLÁDEK, Ondřej. Vyšehrad. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. 2015. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1810>

CELBOVÁ, Iva. Cenzura. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003-. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002594&local_base=KTD

Zákony a legislativní dokumenty

Zákon č. 84/1968 ze dne 26. června 1968 kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. 1968, částka 28, s. 238

Zákon č. 94/1949 ze dne 24. března 1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. In: Sbírka zákonů republiky Československé. 1949, částka 31, s. 276-278

Zákon č. 123/1948 ze dne 5. května 1948 o znárodnění polygrafických podniků. In: Sbírka zákonů republiky Československé. 1948, částka 47, s. 1003-1008